

FRANSIZ DEVRİMİ'NİN İLK İKİ YILINDA CUMHURİYET TARTIŞMALARI

Prof. Dr. Mehmet Ali Ağaoğulları

Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

• • •

Özet

1789'da patlak veren Fransız Devrimi, krallığı yıkıp cumhuriyeti kurmak gibi bir amaca sahip değildi. Antik dönemin küçük devletlerine özgü olduğu ya da Amerika'daki gibi federal devletlere uygun düştüğü kabul edilen cumhuriyet, çeşitli devrimci güçler tarafından monarşiye karşı bir alternatif olarak düşünülmüdü. Hatta o günün "erken cumhuriyetçileri" denebilecek düşüncüler arasında bile, cumhuriyetin Fransa'nın koşullarıyla bağdaşmadığını ileri sürerler vardı. Fakat kralın Paris'ten kaçıp Varennes'de yakalanmasıyla birlikte, ülkenin dört bir yanından cumhuriyetçi bir dalga yükselmeye başladı. Bu dalga içinde cumhuriyet kavramına, yalnızca, kralın olmadığı ve siyasal otoritelerin seçimle belirlendiği bir rejim anlamı verilmemekteydi. Aynı zamanda, cumhuriyet adı altında, "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" ilkelerinin somut bir içerikle donatılması ve bir tür doğrudan demokrasinin kurulması istenmekteydi. Devrimci burjuvazi, cumhuriyetçi hareketlere çok sert tepki gösterdi.

Anahtar Kelimeler: Devrim, cumhuriyetçilik, doğrudan demokrasi, monarşi, anayasa.

Debates on the Republic During the First Two Years of the French Revolution

Abstract

The French revolution, which broke out in 1798, did not seek to found the republic by abolishing monarchy. The republic was not considered as an alternative to monarchy by the revolutionary forces, since it was generally accepted that the republic was appropriate for the small states of antiquity or the U.S. type of federal states. Furthermore, even among the intellectuals of that time who can be named as "early republicans" there were some proposing that the republic could not get along well with the social and political condition in France. However a republican wave dramatically began to rise all over the country following the King's escape from Paris and his arrest in Varennes. Within this republican uprising, the term of republic did not refer to just a political regime in which there would be no place for the King and all of the political authorities would be determined by elections. At the same time, the republic was considered as a political form in which the principles of "liberty, equality and fraternity" would have their concrete meanings and a kind of direct democracy would appear. The revolutionary bourgeoisie reacted violently against all those republican movements. The hostility to republicanism was inevitable for bourgeoisie, because their gains could be saved only by putting an end to the Revolution and republicanism means to accelerate the Revolution process for a radical transformation.

Key Words: Revolution, republicanism, direct democracy, monarchy, constitution.

Fransız Devrimi'nin İlk İki Yılında Cumhuriyet Tartışmaları

Etats Généraux öncesi hazırlanmış olan “dilek defterleri”nde, krallığın yıkılmasını, onun yerine cumhuriyetin kurulmasını dile getiren hiçbir isteğe rastlanmaz. Bu konuda temsilcilerden beklenen, krallığın “reform” edilmesi ve bir anayasa ile donatılmasıdır. Fakat devrim sürecinin işlemeye başlamasıyla birlikte, bu beklentiyi aşan büyük bir yenilik gerçekleşir: Egemen olan halktır artık. Halkın (ya da o dönemde genellikle özdeş bir kavram olarak kullanılan ulusun) kralın yerini alıp egemen konuma yükselmesi¹, gerçekte monarşinin egemenliği üzerine temellenmiş olan monarşinin de yıkılması demektir. Böylece, siyasal iktidarın cumhuriyetçi, hatta demokratik bir biçimde düzenlenmesi için gereken meşruluk temeli sağlanmış olmaktadır.

Ancak, ne “halk egemen ise, artık krala gerek var mı?” sorusunu soran, ne de bu soruyu “gerek yok” diye yanıtlayan hemen hemen hiç kimse yoktur. Kamuoyunda, 1789’un “büyük günleri” ve devrimci kararlarıyla, XVI. Louis’in soylular ile bakanların baskısından kurtarıldığına ve krallığın doğru bir yola sokulduğuna ilişkin genel bir kana hakimdir². Gerek kralın, gerek onun kişiliğinde somutlaşan krallığın varlığı, tartışma konusu bile edilmez. Meclis de

1 26 Ağustos 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin 3. maddesi: “Her egemenliğin ilkesi, öz olarak Ulus’un içindedir. Hiçbir kurum, hiçbir kişi, açıkça ulustan kaynaklanmayan bir otoriteyi kullanamaz.” (GODECHOT, 1970: 33-34.)

2 Aulard’ın değişimiyle, “Her taraftan zannediliyordu ki köylerin afeti olan ‘Feodalite istibdatı’ ve şehirlerin afeti olan ‘Nazırlar istibdatı’ krallığın lehine yıkılmaktadır.” (1987: 60).

3 Rabaut Saint-Etienne’in henüz 1788’de yazdığı “*A la nation française, sur les vices de son gouvernement, sur la nécessité d’établir une Constitution*” (Yönetiminin Kötülükleri ile Bir Anayasa Yapılmasının Gerekliği Konusunda Fransız Halkına Çağrı) adlı kitapçığında şu satırlara rastlanmaktadır: “Fransa’daki bütün kurumlar halkın sefaletinin üstüne tüy dikmektedir; halkı mutlu etmek için onu baştan aşağı yenilemek gerekir; düşünceleri, yasaları, gelenekleri değiştirilmelidir[.] insanlar değiştirilmeli, nesnelere değiştirilmeli, sözcükler değiştirilmelidir[.] her şey yıkılmalıdır; evet, her şey yıkılmalıdır; çünkü her şeyin yeniden yaratılması gerekiyor” (FIERRO/ LIEBERT: 659).

aynı görüştedir. Rabaut Saint-Etienne gibi ılımlı bir devrimci olmakla birlikte eski düzene özgü her şeyin yıkılması gerektiğini savunmuş olan bir kişi bile³, bir bakıma tüm temsilcilerin sesi olarak, krallığı cumhuriyetle değiştirme düşüncesinin ne denli yersiz olduğunu 1 Eylül 1789 tarihli konuşmasında şöyle açıklar: “Meclis içinde herhangi bir kişinin, krallığı cumhuriyete dönüştürmek olan bu saçma sapan projeyi aklından bile geçirdiğini düşünmek olanaksızdır. Herkes bilir ki, cumhuriyetçi yönetim, olsa olsa ancak küçük bir devlete uygun düşebilir; tarihsel birikimin bize gösterdiği gibi, her cumhuriyet, eninde sonunda ya aristokrasinin ya da despotizmin hükmü altına girer” (BREDIN, 1988: 145). Aynı dönemlerde Siéyes, not defterine yazdığı şu cümleyle, monarşiyi özgürlüğün güvencesi olarak gördüğünü dile getirir: “Bir efendimizin olması tehlikesiyle karşılaşmamız için bir prense [krala] sahip olmalıyız” (BREDIN, 1988: 145).

Aydınlanma'nın Cumhuriyete Bakışı

Yukarıdaki bu cumhuriyet eleştirileri, büyük ölçüde, Aydınlanma Çağı düşünürlerinin 1789 devrimcilerine miras bıraktıkları cumhuriyet hakkındaki görüşlerinden beslenmektedir. Ancak bu mirasın ne olduğunu açıklamaya geçmeden önce, cumhuriyet sözcüğünün kökenine değinmek yerinde olacaktır. Fransızca “république” (cumhuriyet) sözcüğü, Antik Roma'nın imparatorluk öncesindeki siyasal yapılanmasını ifade eden latince *res publica* kavramından türetilmiştir. Sözcük anlamı “kamusal şey” olan *res publica*, Romalıların gözünde, hem tek kişinin (ya da bir hanedanın) iktidarının yadsındığı, hem de kamunun, toplumun iyiliğinin gözetildiği bir siyasal yapılanmayı ifade etmiştir. Cumhuriyetçi Roma'nın en önemli düşünürü olan Cicero, *res publica*'nın bu özelliğini, bir sözcük oyunu yaparak, “*res publica, res populi*” (1965: 29) şeklinde dile getirir. Burada sözünü ettiği halk (*populi*), yalnız *populares* sınıfını değil, fakat tüm sınıfları içinde toplayan bir bütünü, yani toplumun tümünü karşılamaktadır. Böylece Cicero, *res publica*'nın halk için, toplumun yararı için işlediğini vurgulayıp “devletin bir despotun boyunduruğu altında bulunduğu [...] bütün iktidarın bir gruba ait olduğu bir yerde, gerçekte *res publica*'dan söz edilemeyeceğini” (1965: 92) belirtir. Ancak ona göre *res publica*'yı yıkmaya yönelik bir tehlike, yalnızca yukarıdan gelmeyip aşağıdan da kaynaklanabilir. Daha açıkçası, toplumun çeşitli kesimlerinde “kişinin kendini kamu için feda etmesine” varan yurttaşlık bilincinin ya da Cicero'nun deyişiyle her türlü kişisel çıkarı hor gören cumhuriyetçi “göreneklerin” yitirilmesi, yine aynı sonucu doğurur; yani *res publica*'nın ortadan kalkmasına

yol açar. Demek ki *res publica*, (gerek Cicero'nun gerek Sallustius ya da Titus Livius gibi Romalı tarihçilerin yapıtlarında belli ölçüde "idealize" edilmiş biçimiyle,) hem yönetimin (yöneten yurttaşların) hem de toplumun (yönetilen yurttaşların) salt kamusal iyiliği, ortak çıkarı gözettileri bir toplumsal-siyasal sistem olarak algılanmalıdır.

Fransa'da, XV. yüzyıldan itibaren "topluluk" ve "devlet" sözcükleri ile eşanlamlı kullanılmaya başlanan cumhuriyet (*république*) sözcüğü⁴, XVIII. yüzyıla gelindiğinde "monarşiyi dışlayan belli bir yönetim biçimi" anlamını da kazanır. Cumhuriyet sözcüğüne bu anlamın yüklenmesinde Montesquieu'nün önemli bir katkısının olduğu söylenebilir. Cumhuriyet, monarşi ve despotluk olarak üç yönetim biçiminin bulunduğu ileri süren Montesquieu, cumhuriyeti tek kişi yönetimleri olan monarşi ile despotluktan ayıran temel farklılığı, "cumhuriyet yönetimi, halkın tümünün ya da sadece bir bölümünün egemen güce sahip olmasıdır" (1927 a: 8) diyerek ortaya koyar. Her ne kadar cumhuriyetler tarihte demokratik ve aristokratik nitelikler göstermişlerse de, onun asıl üzerinde durduğu, tipik örneklerini Antik dönemin site türü küçük devletlerinde bulduğu demokratik cumhuriyettir. Böylece Montesquieu, özellikle Roma Cumhuriyeti'ne göndermelerde bulunarak ve Machiavelli'nin cumhuriyete ilişkin yargılarından yararlanarak, cumhuriyet ile erdemi özdeşleştirir, ya da daha doğrusu bir cumhuriyetin ancak erdem ile ayakta kalabileceğini belirtir. Ona göre "siyasal" olarak nitelendirdiği erdem, "vatan sevgisidir, yani çeşitlik sevgisidir... Her yurttaşın devlet için kişiliğinden fedakârlıkta bulunmasıdır" (1927 a: IX ve 66).⁵ Bu bakımdan cumhuriyet, basit bir yönetim biçimi olmanın ötesinde, toplumdaki her bireyin genel iyiliği, ortak çıkarı gözetmesi anlamında cumhuriyetçi bir yurttaşlık bilinciyle donanmış olduğu toplumsal bir sistemi de ifade etmektedir. Montesquieu'nün cumhuriyeti siyasal erdem ile ilişkilendirmesindeki amacı, cumhuriyeti yüceltmek değil, tam tersine cumhuriyetin olanaksızlığını kanıtlamaktır: Genelde büyük ve orta boy devletlerin var olduğu bu dünyada, ticari ilişkilerin gelişmesiyle rekabetin, zenginleşme ile yükselme tutkusunun ve kişisel çıkarın ön plana çıktığı bu çağda, siyasal erdemin, dolayısıyla da cumhuriyetin yaşaması mümkün değildir. Bu koşullarda var olan (ya da kurulan) bir

4 Örneğin, Jean Bodin'in 1576'da yazdığı *Les six livres de la République* adlı yapıtındaki "république" sözcüğü, devleti karşılamaktadır. Bu anlayışın bir uzantısı olarak, Platon'un Türkçeye *Devlet* adıyla çevrilmiş olan *Politeia* başlıklı diyalogu, Fransızca çevirilerinde hâlâ *La République* adını taşımaktadır.

5 Bu bağlamda Machiavelli'ye göre, "Roma'nın büyük bir konuma yükselmesi, kralların kovulmasından sonra gerçekleşmiştir. Bir devleti güçlü kılan, özel çıkar değil, genel iyiliktir, kamusal iyilik yalnızca cumhuriyetlerde görülmüştür" (1985: 161).

cumhuriyetin, kısa sürede kitlelerin ya da bir kişinin (ya da kişilerin) despotluğuna dönüşmesi kaçınılmazdır.

Montesquieu'nün cumhuriyeti modern çağlar için geçerli görmeyip tarihin tozlu sayfalarına hapsedmesine karşılık, dönemin bir diğer önemli düşünürü olan Rousseau, cumhuriyete "evrensel" bir anlam verir ve onu insanlığın geleceği olarak görür: "Hangi yönetim biçimi altında olursa olsun, yasalarla yönetilen her devlete cumhuriyet adını veriyorum. Çünkü yalnız o zaman kamu çıkarı hüküm sürer ve kamusal bir önem taşır. Her meşru yönetim cumhuriyetçidir"(1977: 205). Bu tanımda Rousseau, cumhuriyet sözcüğüne *res publica* kavramının içerdiği "kamusal şey" ya da "kamu için" anlamını yüklediğinden başka, cumhuriyeti bir yönetim biçiminden çok bir egemenlik biçimi ya da bir devlet biçimi olarak algılamaktadır. Çünkü sözünü ettiği yasalar, halk egemenliğinden ya da genel iradeden kaynaklanan yasalardır. Böylece, halk egemenliğine dayalı bir devlet anlamında cumhuriyet, farklı yönetim biçimlerine sahip olabilmektedir: "Cumhuriyet sözcüğüyle yalnız aristokrasiyi ya da demokrasiyi değil, genel olarak, yasadan başka bir şey olmayan genel iradenin güdümündeki her çeşit yönetimi anlıyorum. Bir yönetimin, meşru olması için egemenin kendisi değil, fakat egemenin görevlisi olması gerekir: Bu durumda, monarşi de cumhuriyet sayılır"(1977: 205-208). Demek ki halk egemenliği temeli üzerine kurulan ve işleyen her devlet, yürütme erkinin düzenlenmesi anlamında hangi yönetim biçimine sahip olursa olsun, bir cumhuriyettir. Dolayısıyla cumhuriyet, yönetimin meşru olduğu tek devlet biçimidir. Ayrıca Rousseau, çeşitli yazılarında, ulusçuluğun ve vatanseverliğin kamusal birlik bakımından önemine dikkati çeker ve Roma cumhuriyetiyle özdeşleştirilen "kişinin yurttaşlık kimliğine bürünüp kendini tümüyle bütüne adanması" etiğini çağdaşlarına salık verir⁶.

Rousseau'nun, Montesquieu tarafından getirilen sınırlamalardan kurtarılmış ve halk egemenliği (dolayısıyla, yurttaşlık bilinci) üzerine kurulu devlet ile özdeşleştirilerek evrenselleştirilmiş bu cumhuriyet anlayışı, dönemin aydınları arasında ciddi bir yankı bulmaz. Cumhuriyet kavramı, Montesquieu'nün çizmiş olduğu çerçeve içinde anlaşılıp değerlendirilir. Dèmeunier'nin Devrim'den bir yıl önce, yani 1788'de yayımladığı *L'Encyclopédie méthodique*'te (Yöntemli Ansiklopedi) yer alan cumhuriyet

6 Örneğin Rousseau'nun *Projet de Constitution pour la Corse* (Korsika İçin Anayasa Projesi) adlı yapıtında, önerdiği yurttaşlık yemini şöyledir: "Tüm varlığımla, yani kişiliğimle ve bana bağlı olan her şeyimle Korsika ulusuna ait olmak için, bedenimle, mal-mülkümle, irademle ve bütün gücümle ona bağlanıyorum. Korsika ulusu için yaşayıp öleceğime, bütün yasalarına itaat edeceğime ve yasalara uygun olan meşru liderleri ile yöneticilerine boyun eğeceğime yemin ederim" (2000: 85).

maddesi, doğrudan doğruya Montesquieu'den esinlenmiştir: "Bu sözcük ile halkın tümünün ya da sadece bir bölümünün egemen güce sahip olduğu bir yönetim biçimi anlaşılmalıdır. Cumhuriyette halkın tümü egemen güce sahip olduğu zaman, bu bir demokrasidir. Egemen güç halkın bir bölümünün elinde olduğu zaman ise, bu bir aristokrasidir"(LACORNE, 1994: 82). Bu tanım, Diderot ile D'Alembert'in 1765 tarihli büyük *Encyclopédie*'sindeki (Ansiklopedi) cumhuriyet tanımının da kelimesi kelimesine aynısıdır. Ayrıca *Encyclopédie*'de bu maddeyi kaleme alan De Jaucourt, büyük bir devlette cumhuriyetin yaşamasının olanaksızlığını, yine Montesquieu'nün ortaya koymuş olduğu gerçeklere dayanarak açıklamıştır: "Bir cumhuriyetin, doğası gereği, çok küçük toprakları olması gerekir; yoksa böyle bir devlet, ayakta kalamaz. Büyük bir cumhuriyette büyük servetler bulunur ve dolayısıyla insanlarda da daha az ılımlılık vardır; tek bir yurttaşın eline teslim edilecek çok büyük birikimler söz konusudur ve çıkarlar bireyselleşmiştir... Büyük bir cumhuriyette, ortak iyilik, binlerce düşünceye ve isteğe kurban edilmiştir, ayrıcalıkların boyunduruğundadır ve rastlantılara bağlıdır" (DIDEROT/ D'ALEMBERT, 1996: 154). Bu yapıtlarla beslenen dönemin Fransızlarının (özellikle de Fransız aydınlarının) gözünde, cumhuriyetin, dünyanın en gelişmiş orta büyüklükteki devletlerinden biri olan Fransa için geçerlilik taşıyamayacağı açıktır⁷.

Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nin -Montesquieu'nün "öngürüstünün" tersine- büyük topraklara sahip olmasına karşın cumhuriyet yönetimini benimsemesi, Atina ya da Roma gibi antik cumhuriyetler ile Venedik, Cenevre ya da Hollanda gibi aristokratik-oligarşik çağdaş cumhuriyetlerin dışında, farklı bir cumhuriyet (belki cumhuriyetler) modelinin, dolayısıyla tanımının olabileceği düşüncesi de kafalarda yer etmektedir⁸. Hatta

7 Ancak bazı istisnaların da bulunduğunu belirtmek gerekir. Örneğin, Louis-Sébastien Mercier. Aydınlanmacı bir burjuva ütopyası niteliği taşıyan 1770 tarihli *L'an 2440* (2440 Yılı) adlı yapıtında, her ne kadar 2440 yılı Fransa'sı için tahtta XXXIV. Louis'nin yer aldığı parlamenter bir monarşiyi uygun bulmuşsa da, herhangi bir tanımını vermediği cumhuriyetin günün birinde Fransa'da kurulabileceği inancını bir dipnotta dile getirmiştir: "Fransızlar, cumhuriyetçi yönetimi neden benimsemesinler ki? [...] En bilge kurumların üstünde yer alan ve sürekli etkili bir ilke olan Fransız onuru, bir gün, özellikle de düşüncesizlik ile ölçsüzlüğü, felsefe beğenisi, siyasal yasalar bilgisi ve bunca kötülük deneyimi tarafından ortadan kaldırıldığı gün, cumhuriyetin ruhu haline dönüşebilir" (1977: 219-220).

8 Bu düşüncenin oluşmasında, yönetimleri için benimsedikleri cumhuriyet sözcüğünü yeniden tanımlayan Amerikan devrimcilerinin de önemli bir katkısı olmuştur. Örneğin, antikitenin körü körüne yüceltilmesine karşı çıkan Madison, Montesquieu'yü, cumhuriyeti antikitenin küçük devletleriyle özdeşleştirmekle ve daha önemlisi "cumhuriyet ile demokrasiyi birbirine karıştırmakla" suçlar. Ona göre Amerikalılar, siyasal temsil üzerine kurulu yeni bir cumhuriyet biçimi yaratmışlardır. Bu yeni cumhuriyet, "olağanüstü bir iktidar mekaniz-

1770'lerin sonundan başlayarak, Fransız aydınları arasında bir "américanophilie"nin (Amerika sevgisinin) yaygınlaştığını söylemek yanlış olmaz. Örneğin, Aydınlanma filozoflarından biri olan Turgot, 1778'de, "Amerikan halkı insanlığın umududur; ona örnek de olabilir"(VINCENT, 1994: 100) demektedir. Mably, John Adams'a yazdığı mektuplardan oluşan 1784 tarihli *Observation sur le gouvernement et les lois des Etats-Unis* (Amerika Birleşik Devletleri'nin Yönetimi ve Yasaları Üzerine Düşünceler) adlı yapıtında, Amerikan anayasalarındaki cumhuriyetçi erdemlerden övgüyle söz eder⁹. Dèmeunier ise, ansiklopedisinin "Amerika Birleşik Devletleri" maddesinde, bu ülkedeki cumhuriyetçi siyasal yapının Amerikan halkının eşitlikçi göreneklerinden beslendiğine dikkati çeker¹⁰.

Ancak Amerika hakkındaki bu ve buna benzer olumlu yargılar, Montesquieu'cü cumhuriyet yaklaşımından tümüyle kopuk değildir, dahası belli bir kuşku da içinde taşır: Yeni Dünya'da ortaya çıkan bu yeni ya da modern cumhuriyet, salt o ülkeye özgüdür; çünkü o ülke insanların basit ve eşitlikçi göreneklerinin, yani siyasal erdemlerinin bir sonucudur. Üstelik, tarihteki benzerlerinden federal bir yapıya sahip olmasıyla ayrılan bu cumhuriyet, henüz çok yenidir, kalıcı olduğunu kanıtlayabilmiş değildir. Koşulların değişmesi sonucunda, eşitlikçi zihniyet ile yurttaşlık bilinci yerle bir olabilir; bu durumda da, cumhuriyetin ayakta kalması mümkün değildir. Demek ki Amerika övgüsü, yine aynı kapıya çıkmakta, yani bu yeni cumhuriyet yapılanmasının da (Montesquieu'cü erdemle ilişkilendirilmesi nedeniyle) Eski Dünya devletleri ve özellikle Fransa için bir örnek oluşturamayacağı sonucuna varmaktadır¹¹.

masını; yani hem tamamıyla halkçı olan, hem tümüyle temsil ilkesi üzerine kurulu bulunan bir yönetimi" içermektedir (LACORNE, 1992: 370-371).

- 9 "Neredeyse Avrupa'daki tüm ulusların toplumun kurucu ilkelerinin ne olduğunu bilmedikleri ve yurttaşları mülk sahibinin kişisel çıkarına göre yönettiği bir çitliliğin hayvanları gibi algıladıkları bu dönemde, sizin on üç cumhuriyetinizin insanın saygınlığını benimseyip yönetimleri için en bilge felsefenin kaynağından insani ilkeleri çekip aldığını görmek, insanı hem şaşırtıyor hem de aydınlatıyor" (DORIGNY, 1994: 115).
- 10 "Amerika Birleşik Devletleri'nin yurttaşları, kendi aralarında, yasaların otoritesi altında iktidarı kullanan devlet görevlilerinin farklılığı dışında bir başka ayrıcalığı kabul etmezler[...] En yoksul köylü, en zengin milyonerle aynı düzeydedir; hatta karşılıklı hakları bakımından daha avantajlıdır. Bir ayakkabıcının ya da bir başka zanaatkârın yurttaşları tarafından bir devlet görevine getirilmek için atölyesinden alındığını ve görevi nedeniyle yasaların gerektirdiği saygı ve itaat ile donatıldığını görmek, olağan bir durumdur. Doğumdan ya da onurun dışsal belirtilerinden kaynaklanan ayrıcalıklar hakkında ise, Amerikalıların hiçbir fikri yoktur" (LACORNE, 1994: 92).
- 11 Örneğin, Ulusal Kurucu Meclis'teki Monarchiens (anayasal monarşi yandaşları) grubunun en önemli temsilcilerinden biri olan Malouet, 1 Ağustos 1789'da yaptığı konuşmasında, monarşiyi savunmak amacıyla Amerika'ya övgüler düzme yoluna gidecektir: "Yeni

1789'un Erken Cumhuriyetçileri

Gerçekten 1789'da, "bir kralın olmadığı ve tüm siyasal otoritelerin halkın seçimiyle (ya da onayıyla) belirlendiği bir yönetim biçimi" anlamında cumhuriyeti savunan hiç kimse yok mudur? Tarihçi Aulard, çok aradığını, ama yalnızca Camille Desmoulins'e rastladığını yazar¹². Desmoulins'nin kendisinin de 1793'te, "14 Temmuz 1789'da Paris'te, biz cumhuriyetçiler belki on kişi bile değildik"(NICOLET, 1982: 28; TİMUR, 1999: 91) dediği belirtilir. Bu "on kişi"den birisi, Cordeliers Kulübü üyesi ve Paris halk derneklerinin merkez komitesi başkanı olan François Robert'tir. Robert, Aralık 1790'da yayımladığı *Républicanisme adapté à la France* (Fransa'ya Uyarlanmış Cumhuriyetçilik) adlı yapıtında, kralın kişiliğinin dokunulmazlığı ile kutsallığı anlayışını yadsır ve "cumhuriyetçilik dışındaki her tür siyasal yapılanmanın ulusa karşı işlenmiş ağır bir suç"(NORA, 1988: 834) olduğunu ileri sürer. Ayrıca, parlamenter monarşi savunucularının ön plana çıkardıkları İngiltere modeline çok ağır bir şekilde saldırır: "Biraz akli olan hangi insan, İngiltere'nin özgür olduğunu söylemeye cesaret edebilir? İngiliz yönetimi, despotizmin, aristokrasinin ve bir demokrasi gölgesinin acayip bir karışımıdır"(THOMSON, 1994: 135-136).

Bu dönemin bir diğer cumhuriyetçisinin yazar Marie-Joseph Chénier olduğu söylenebilir. Çünkü Chénier'nin 1788'de yasaklanmış olan *IX. Charles* adlı tiyatro oyunu, 8 Kasım 1789'da sahneye konur ve Paris halkı üzerinde büyük bir etki yaratır. Ancien Régime'in sert bir eleştirisi niteliğini taşıyan bu oyun hakkında Danton, "Eğer *Figaro*¹³ soyluluğu öldürmüştü, *IX. Charles* da krallığı öldürecek" şeklinde bir değerlendirmede bulunur. Camille Desmoulins'in bu eserle ilgili yorumu ise şöyledir: "Baylar, işte, krallığın ve kraliyet askerciklerinin yıkılışını, Temmuz ve Kasım'daki devrim günlerinden bile daha fazla hızlandıran bir piyes (FIERRO/LIEBERT, 1989: 706). Bu bağlamda, 1788'de yayımlanmış anonim bir kitap olan *Discours sur le patriotisme*'den (Vatanseverlik Üzerine Söylev) de söz etmek gerekir. Bu küçük yapıtın bilinmeyen yazarı, her ne kadar cumhuriyet sözcüğünü kullanmazsa da, *res publica*'yla ilişkilendirilen "cumhuriyetçi erdemleri" vatanseverlik adı altında yüceltir; bir bakıma, cumhuriyetin, çağdaşı Fransızlar

kurulmuş Amerikan toplumu, bütünüyle, eşitliğe alışkın ve yoksulluk kadar lükse de yabancı olan mülk sahiplerinden oluşmuştur[...]; ekip biçtiği topraklar üzerinde feodalitenin hiçbir iziyle karşılaşmamıştır. Bu tür insanlar, özgürlüğü tüm enerjisiyle birlikte kabul etmeye hazırdılar kuşkusuz; çünkü zevkleri, görenekleri ve konumları, onları demokrasiye çağırıyordu" (LACORNE, 1994: 83).

12 Aulard'a göre, (ilk önce Robespierre'e yakın gazeteci, daha sonra Dantonist milletvekili) Desmoulins, 17 Temmuz 1789'da piyasaya çıkan *France libre* (Özgür Fransa) adlı yapıtında, cumhuriyeti krallığa yeğlediğini yazar. (1987: 77).

13 Beaumarchais'nin 1784 tarihli *Le Mariage de Figaro* (Figaro'nun Düğünü) adlı tiyatro eseri.

tarafından, bir yönetim biçiminden önce, bir yaşam biçimi olarak benimsenmesi arzusunu dile getirir: “Vatanseverlik, bütün siyasal erdemlerin sürekli bir uygulamasıdır. Kişinin mal-mülkünden, ebeveynlerinden ve ailesinden fedakârlıkta bulunmasıdır; ülkenin selâmeti söz konusu olduğunda, yaşamını hor görmesidir. Vatanseverlik nedir? Vatanseverlik, yalnızca yurttaş olunabilmesi için insanın unutulmasıdır[...] Vatanseverlik, ülkenin mutluluğunu amaçlamayan bütün duyguların tamamıyla feda edilmesidir” (BELL, 2002: 881).

Bu “erken cumhuriyetçiler” listesine eklenmesi gereken bir diğer isim Condorcet'dir. Aydınlanmacı büyük filozofların sonuncusu olarak kabul edilen Condorcet, henüz Ocak 1786'da yayımladığı *Vie de M. Turgot* (Bay Turgot'un Yaşamı) adlı yapıtında, “Anayasaların en iyisi cumhuriyetçi anayasadır... İnsan haklarının korunduğu anayasa, cumhuriyetçi anayasadır” (BADINTER/BADINTER, 1988: 372-373) diye yazar. Condorcet'nin cumhuriyeti bir ideal olarak benimsediği ve bu idealinin eşi Sophie tarafından da paylaşıldığı¹⁴ konusunda kuşku duymaya gerek yoktur. Filozof, 1789 tarihli *Notes sur Voltaire* (Voltaire Hakkında Notlar) adlı kitabında, cumhuriyetten yine övgüyle söz eder: “İnsanların gerçekten özgür oldukları ve iyi yasalar ile doğadan kaynaklanan haklara sahip buldukları iyi kurulmuş bir Cumhuriyet karşısında krallığı yeğlediğini söyleyebilen kişi, olsa olsa bir köledir” (BADINTER/BADINTER, 1988: 372). Cumhuriyetin savunulabilmesi için ayrıca ona yöneltilen eleştirilerin de çürütülmesi gerektiğinin bilincinde olan filozof, *Lettres d'un bourgeois de New Haven* (1787) (New Haven'lı Bir Burjuva'nın Mektupları) adlı yapıtında, Aydınlanmacı bir yaklaşım sergileyerek, matbaa sayesinde artık büyük ülkelerde cumhuriyetin varolabileceğini ileri sürer¹⁵. Fakat Condorcet, cumhuriyet idealinin Fransa için mümkün olup olmadığını da sorgulamaktadır. Gerek Amerika da dahil olmak üzere tarihteki çeşitli cumhuriyet örneklerini gözden geçirir, gerek Fransa'nın içinde bulunduğu koşulları değerlendirir ve şu sonuca ulaşır: “Monarşi, aristokrasi ve anarşi arasında bir seçim yapılabilir ancak. Bu durumda, bilge bir kişi, haklı olarak monarşiye öncelik verebilir” (BADINTER/BADINTER, 1988: 373).

14 Thomas Paine'in, Edmond Burke'ün *Reflections on the Revolution in France* (Fransa'daki Devrim Üstüne Düşünceler) yapıtına yanıt olarak kaleme aldığı ve Devrim'i savunup cumhuriyeti övdüğü *Rights of Man* (İnsan Hakları) kitabının birinci bölümü, Şubat 1791'de İngiltere'de piyasaya çıkar ve birkaç ay sonra Sophie de Condorcet tarafından Fransızca'ya çevrilip Fransa'da yayımlanır.

15 Örneğin Condorcet'nin deyişiyle, “Büyük devletlerin özgür olamayacaklarını savunan kişiler, matbaanın icadının, hem dağınık yaşayan insanlara bütün sorunları barışçıl bir şekilde tartışma olanağı verdiğini, hem de hiçbir zaman aldatmayan aklın gücünü yükseltip çoğu kez aldatıcı olan belâgatın gücünü yok ettiğini unutmuş görünmektedirler” (LACORNE, 1992: 370).

Böylece gerçeklik adına idealini ertelemeyi kabul eden Condorcet için de Devrim'in bu ilk günlerinde asıl sorun, cumhuriyeti kurmak değil, fakat yüzyıllardır süren krallığı yurttaşların hak ve özgürlüklerini güvenceleyen bir anayasal monarşiye dönüştürmektir.

Bu tarihlerde, Condorcet'nin cumhuriyete ilişkin düşüncelerine benzer düşünceler ortaya koymuş ve aynı zamanda Amerikan modeli üzerinde epey kalem oynatmış olan bir diğer cumhuriyetçi devrimci, Législative ile Convention meclislerinde Girondin'lerin liderlerinden biri konumuna yükselecek olan Brissot'dur. Brissot, Devrim'den iki yıl önce, Cenevre'den Fransa'ya kaçmış olan dostu Clavière ile birlikte yazdığı *De la France et des Etats-Unis, ou de l'importance de la Révolution de l'Amérique pour le bonheur de la France* (Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri, ya da Fransa'nın Mutluluğu İçin Amerika Devrimi'nin Önemi Üzerine) adlı yapıtında, Amerika'yı örnek olarak göstererek cumhuriyetin siyasal istikrarı ve düzeni konusunda aydın çevreleri ikna etmeye çalışır: "Eğitiminin önyargılarıyla yanılırlara sürüklenmiş çok sayıda Fransız, cumhuriyet yönetimini, yaşamların ve mülkiyetlerin hiç durmaksızın büyük tehlikeler içine atıldığı sürekli bir kargaşa durumu olarak algılıyorlar. Oysa cumhuriyet, yaşamların ve mülkiyetlerin en büyük tehlikelerle karşı karşıya kaldığı sürekli fırtınalı bir durum değildir[...] Düşüncelerin çeşitliliği, insanların bulunduğu her yerde vardır; belli bir anayasaya [siyasal sisteme] özgü değildir. Fakat, her bireye tüm alanlarda düşüncelerini özgürce açıklama hakkının tanınması, yalnız cumhuriyetçi yönetimlere özgüdür"(DOIGNY, 1994: 115; RAYNAUD, 1991: 299). Nisan 1789'da yayımladığı *Plan de conduite pour les députés du peuple aux Etats Généraux* (Etats Généraux'daki Halk Vekilleri İçin Davranış Planı) adlı kitabında ise, Amerikan cumhuriyet sisteminden "insan aklının bugüne dek yarattığı en güzel siyasal yönetim abidesi" diye söz eder. Bu övgülerini 14 Temmuz'dan sonra da sürdürür. 5 Eylül 1789 tarihli *Le Patriote Français* (Fransız Yurtsever) gazetesinde, cumhuriyetin "mükemmel görenekleri, genel bir zenginliği, yaygın bir mülkiyet düzenini ve gücü az bir yürütme erkini gerektirdiğini" (HALEVI, 1991: 155 ve 162) yazar.

Brissot'nun cumhuriyeti çeşitli yazılarında yüceltmesinin asıl nedeni, bu sistemin döneminin Fransa'sına uygun olmadığını vurgulamak içindir. Çünkü ona göre, Fransa'nın koşulları böylesine yetkin bir siyasal rejimi çağrıştırmamaktadır; hatta tam tersine, cehalet içindeki halkın yarattığı karışıklıkları önleyebilmek için kralın elindeki yürütme erkini güçlendirilmesi kaçınılmazdır. Bu görüşleriyle Aydınlanma geleneğini sürdürdüğü görülen Brissot, "halkın kölelikten özgürlüğe, karanlıktan aydınlığa geçişini yavaş yavaş gerçekleştirmeli" ya da "ulusun özgür bir anayasayı benimsemesi için her yere Aydınlanma'yı yaymalı" (HALEVI, 1991: 163; GUENIFFEY, 1991: 457)

diyerek, bir özgürlük rejimi olduğunu belirttiği cumhuriyeti Fransa için belirsiz ileri bir tarihe erteler¹⁶.

Devrimcilerde Baskın Monarşik Eğilim

Bu dönemde, meclis içinde Robespierre, meclis dışında Marat gibi “radikal devrimciler”in cumhuriyeti savunmalarının temel nedeni, cumhuriyet rejimini, ya antikitenin küçük kent devletleriyle ya da Amerikan federal devletiyle ilişkilendirerek, devrimci Fransa’nın koşullarına ve ilkelerine uygun bulmamalarıdır. Atina’ya, Sparta’ya ya da Roma’ya sık sık göndermeler yapılarak övgüler düzülmektedir. Fakat bununla güdülen amaç, bu antik cumhuriyetlerin temsil ettiklerine inanılan “yurttaş erdemlerinin, ahlaki değerlerin ya da kamusal alanın üstünlüğünün” Fransa için de yüceltilmesidir. Yoksa, bir siyasal yönetim ya da bir anayasal düzen ideali olarak, bu antik cumhuriyetlere geri dönülmesi benimsenmez. Radikal devrimcilerin gözünde de, bu antik cumhuriyetlerin, -küçük ülkelerde kurulmuş, kölelik kurumuna yer vermiş, insan haklarını içermemiş ve içinde kaosu barındırıp despotizme yol açmış olmaları nedeniyle- eşitlik ve özgürlük ilkeleri üzerine yapılanmaya çalışan Fransa için öykünülecek birer örnek olamayacakları açıktır¹⁷. Amerikan

16 Brissot, Varennes öncesindeki 1791 elyazmalarında, krallığın bir devrimle ortadan kaldırılamayacağını savunur; ona göre, anayasal monarşi bir köprü gibi kullanılarak ve kitleler siyasal bir pedagojiyle eğitilip aydınlatılarak cumhuriyete geçilebilecektir: “Cumhuriyetçiliğin düşmanları, cumhuriyet yandaşlarını yürürlükteki anayasamızın düşmanları gibi gösterip onları halkın güveninden ve desteğinden yoksun bırakmaya çalışıyorlar. Çürütülmesi çok önemli olan bir yalandır bu. Gerçek anlamıyla siyasetin filozofları olan cumhuriyetçiler, sadece akıl yoluyla başarmak isteyen, reformlarla aydınlanmanın bütün kafaalara yayılmasından başka bir şey amaçlamayan ve sonuç elde etmek için karışıklıklardan medet ummaktan çok uzak olan insanlardır. Demek ki cumhuriyetçiler, bütün yurttaşlar arasında yürürlükteki anayasaya en bağlı olanlardır ve her zaman bağlı olacaklardır, ama aynı zamanda, kurucu meclis dönemlerinde, cumhuriyetçilik ilkesini egemen kılabilmek için ellerinden gelen bütün çabayı göstereceklerdir” (DORIGNY, 1994: 117).

17 Örneğin Robespierre, 5 Nisan 1791’de yaptığı konuşmasında, Roma’daki *patria potestas* yetkisini şöyle eleştirir: “Romalılarda, bir babanın çocukları üzerindeki erki, bir efendinin köleleri üzerindeki erkine denk düşer; bu erk, canavarca bir hak olan ölüm-kalım hakkını içerir” (DUMONT, 1994: 25). 1792 yılında siyaset sahnesine çıkacak ve Jakobenlerin önemli isimlerinden biri olacak Saint-Just ise, bu tarihten önce kaleme aldığı bir denemesinde, eleştirisi oklarını Sparta’nın köleci yapısına (yahi *helot*’luk kurumuna) yöneltir: “Sparta’da, anayurtlarımızda ve renkli insanlar bakımından [kolonilerimizde] benzer bir durum vardır. Ey insanoğlu, sayesinde özgür olduğun yasa, başkalarını ezmek için kullandığın yasanın aynısıdır. Gerçekten, siyasal yasa ile halkın tümünü uyruk kılan düzen, aynı zamanda halkın bir bölümünü diğerinin kölesi haline getirir. İşte *helot*’luk kurumu ile feodalite budur” (DUMONT, 1994: 18). Robespierre ve Saint-Just gibi radikal devrimcilerin, birçok konuda

federal cumhuriyet modeli ise, Fransa'nın yüzyıllardan gelen ve Devrim ile daha da pekiştirilen üniter devlet yapısıyla bağdaşmazlığı gerekçesiyle devre dışı bırakılmaktadır. Ayrıca Rousseau izlenerek, halk egemenliği ile monarşik bir yönetim arasında bir bağdaşmazlık olmadığı kabul edilmekte¹⁸ ve meclis karşısında krala sınırlı bir erk tanınmasının doğru bir siyasal yapı için yeterli olacağı düşünülmektedir¹⁹. Dolayısıyla temel sorun, yönetimin adı ya da biçimi değil, fakat içeriğidir. Robespierre'in deyişiyle, "toplumun amacı, herkesin mutluluğunun sağlanması ve insan haklarının korunması olduğuna" (1973: 69) göre, yapılması gereken şey, kralın varlığını gereksiz tartışma konusu yapmayı, yani içi boş bir cumhuriyet ideali peşinde koşmayı, bir bakıma "gerçekçi bir politika" uygulayarak, bu amacı gerçekleştirmeye çalışmaktır²⁰.

Öte yandan, monarşiyi kaldırmayı akıllarının ucundan bile geçirmeyen *Patriotes* (Yurtsever) grubunun burjuva devrimcileri, bütün hesaplarını, kralı (sınırlı olmasını arzuladıkları) Devrim'e kazanmak, kral ile burjuvazi arasında bir işbirliği gerçekleştirmek ve böylece soyluların feodal direncini kolaylıkla kırmak üzere kurarlar. "Biz, yeni bir toplum kurmaya kalkışan vahşiler değiliz. Bizim uzun zamandır varolan bir yönetimimiz, bir kralımız ve önyargılarımız var. Bütün bunları, elden geldiğince Devrim ile bağdaştırmak ve ani sıçrayışlardan kaçınmak gerekiyor" (MADELIN, 1928: 44) diyen Mirabeau, krala yazdığı mektuplarda, geleneksel bağlardan kurtulmuş bir bireyin ortaya çıkışının ve feodal tabakalar sisteminin yıkılışının monarşiyi daha güçlü kılacağını ileri sürer ve kralın kendisini ulusal bir lider haline getirmesini öğütler²¹. Yine krala yollanan ve büyük olasılıkla Barnave

olduğu gibi antik cumhuriyetler konusunda da Rousseau'dan esinlenmiş oldukları söylenebilir. Çünkü Rousseau, her ne kadar çeşitli yapıtlarında, başta Sparta ve Roma olmak üzere antik cumhuriyetlerden övgüyle söz etmişse de, bu devletlerdeki özgürlük ile kölelik arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermekten de geri kalmamıştır: "Ya, demek özgürlük, ancak kölelik sayesinde varlığını sürdürebiliyor, öyle mi? [...] Öyle kötü durumlar vardır ki, insan özgürlüğünü ancak başkalarının özgürlüğü pahasına elinde tutabilir ve yurttaşın tam anlamıyla özgür olması, ancak kölenin alabildiğine köle olmasına bağlıdır. Sparta'da durum buydu" (1977: 267).

18 Ancak Rousseau'nun, halkın egemen olduğu her devletin, yönetim biçimi ne olursa olsun aslında bir cumhuriyet olduğuna ilişkin açıklaması unutulmuş görünmektedir.

19 Örneğin Marat, 17 Şubat 1791'de gazetesinde şunları yazmaktadır: "İnkılâp muhaliflerinin bizi hükümet şeklini değiştirmeye mecbur edip etmeyeceklerini bilemem. Fakat şunu pek iyi bilirim ki çok hudutlanmış bir hükümdarlık bugün bize en iyi uyan bir hükümet şeklidir" (AULARD, 1987: 157).

20 Robespierre, bu görüşünü Législative Meclisi döneminde de sürdürerek Mayıs-Ağustos 1792 tarihleri arasında yayımladığı gazetesine *Le Défenseur de la Constitution* (Anayasa Savunucusu) adını verecektir.

21 1790 yılında yazılmış bu mektuplarda şu satırlara rastlanmaktadır: "Ulusal meclisin işlemlerinden önemli bir bölümü, kesinlikle monarşik yönetim için yararlıdır[...] Ruhban

tarafından kaleme alınan bir başka mektupta ise, ondan tüm ayrıcalıklara karşı çıkması ve “krallığın varlıklı yüksek burjuvazisine dayanması” (JAUME, 1989: 440) istenmektedir. Demek ki, Roma örneğinden hareketle bir “pleb yönetimi” (dolayısıyla bir kargaşa) olarak algıladıkları cumhuriyetin tartışma konusu bile yapılmasını istemeyen ılımlı burjuva devrimciler, kralı davalarına kazanma ve monarşi ile Devrim'in ilkelerini uzlaştırma çabası içindedirler. Bu amaçla da, monarşinin, egemen halkın bilinçli bir tercihi olduğunu ileri sürerler. Örneğin, 26-28 Ağustos 1789 tarihli *Gazette Nationale ou le Moniteur Universel*'de (Ulusal Gazete ya da Evrensel Öğretici), krallık rejimi şöyle meşrulaştırılır: “On dört yüzyıldan beri, cumhuriyetçi zihniyet doğrultusunda davranmakta özgür olan Fransızlar, cumhuriyetçi bir yönetimin fırtınalarına karşı monarşik yönetimin dinginliğini yeğlemişlerdir... XVI. Louis, doğum talihiyle değil, Ulus'un seçimiyle tahta oturmuştur” (BART, 1994: 122).

Monarşiye karşı herhangi bir muhalefet hareketinin oluşmadığı Devrim'in ilk iki yılı boyunca, bu konudaki tartışmalar, kralın anayasal konumu ve yetkileri üzerinde yoğunlaşır. Çözülmesi gereken ilk sorun, krallık olarak kabul edilen devlete verilecek anayasanın İngiliz anayasasından mı esinleneceği, yoksa tümüyle Fransa'ya özgün mü olacağıdır. XVIII. yüzyıl boyunca Montesquieu'nün de etkisiyle Fransa'da çok etkili olmuş olan “anglomanie”, yani İngiliz anayasası hayranlığı, *Etats Généraux* ile birlikte moda olmaktan çıkar. Zaten Sièyes, *Etats Généraux*'nun toplanmasından birkaç ay önce, Ocak 1789'da yayımladığı “*Qu'est-ce que le tiers état?*” (Üçüncü Tabaka Nedir?) adlı yapıtında, bu konuda izlenmesi gereken tutumu belirlemiştir. İngiliz modelini açıkça yadsımış²² ve Fransızların kendilerinin başka uluslara örnek olmalarını istemiştir. Meclisin anayasa komisyonunda yer alan Lally-Tollendal, Malouet ve Mounier gibi İngiliz modeli yandaşları, Sièyes, Pétion ve Rabaut Saint-Etienne'in başını çektiği grup karşısında yenilgiye

sınıfının, parlamentoların [yüksek yargı organlarının], eyaletlerin, feodalizmin ve her türlü ayrıcalığın yerle bir edilmesinin, hem ulus hem monark için ortak bir zafer olduğuna inandım her zaman[...] Tek bir yurttaşlar sınıfı oluşturma düşüncesi Richelieu'nün çok hoşuna giderdi; düz ve eşit bir düzey, iktidarın kullanımını kolaylaştırır. Krallık otoritesi için özgürlük yönetiminin bir yılda yaptığını, mutlak bir yönetimin uzun süren saltanatı yapamazdı[...] Kral, hem monark, hem Federasyon generali işlevini üstlenmelidir” (JAUME, 1989: 171 ve 173; FIERRO/LIEBERT, 1989: 731). Kralcı gazeteci Rivarol da, Mirabeau'nun bu düşünceleriyle koşutluk göstererek, 1789'un son günlerinde şöyle yazar: “Halk ile Ulusal Meclis, bütün ara kurumları, tabakaları ve bütün ayrıcalıkları ezerek, Fransa'da kralların başlattığı işi tamamlamıştır sadece” (GAUCHET, 1989: 22).

22 “İngilizlerin kendilerinin de itiraf ettikleri gibi, ulusal temsil sistemleri her bakımdan kötüdür[...] İngiliz anayasasında iyi bir düzenin basitliğini değil, fakat düzensizliğe karşı bir önlemler yığını görüyorum[...] İngiliz halkı, olabildiğine eksik bir anayasaya sahip” (1988: 115-117).

uğrarlar. Mounier, Ağustos 1789'da piyasaya çıkardığı "*Considérations sur les gouvernements, et principalement sur celui qui convient à la France*" (Yönetimler ve Özellikle Fransa'ya Uygun Olan Yönetim Hakkında Düşünceler) adlı kitapçığında, "Kısa bir zaman önce İngiltere'nin anayasası için aşırı bir hayranlık besleniyordu. Oysa bugün ondan nefret edildiği görülüyor" (FIERRO/LIEBERT, 1989: 639) diye yazacaktır²³.

Kralın soydan geldiği için halkın temsilcisi olarak kabul edilmemesi gerektiğine ilişkin görüş, mecliste pek bir yandaş bulamaz ve anayasada onun hem temsilci, hem de yürütme başkanı olduğu ilan edilir. Kralın veto yetkisi sorunu, mecliste çok daha ateşli tartışmaların yaşanmasına neden olur. Monarchiens grubu, Montesquieu'den esinlenerek siyasal özgürlük adına veto hakkını savunmaya girişir. Örneğin, bu grubun liderlerinden birisi olan Lally-Tollendal, krala veto hakkının tanınmaması durumunda, "yasama erkinin yürütme erkine hükmedeceğini, erklerin birbirine karışacağını, dolayısıyla Anayasa'nın yıkılacağını ve halkın baskısı karşısında hiçbir engelin bulunmayacağını" (BREDIN, 1988: 146) ileri sürer. Mounier'ye göre, engelleyici veto hakkına sahip olmayan kral, "yasama organının buyruğundaki bir yöneticiye dönüşecektir; yönetim de artık monarşik değil, fakat cumhuriyetçi olacaktır" (BAKER, 1988: 545). Mirabeau ise, bu konudaki görüşünü 1 Eylül 1789'da şöyle dile getirir: "Kralın veto hakkının gerekliliğine öylesine inanıyorum ki, eğer Fransa'da bu hak olmayacaksa, İstanbul'da yaşamayı yeğlerim" (BREDIN, 1988: 146).

Monarchien'lerin karşıt kutbunda yer alan geniş bir kesim ise, kralın eline veto yetkisinin verilmesine, bu hakkın halk egemenliğine, çoğunluk ilkesine ve erkler ayırımına ters düştüğü gerekçesiyle karşı çıkar. Örneğin, Sièyes'e göre, "Kral, yasama erkinin bir bölümüymüş gibi yasa yapma işlemiinde yer almamalıdır. Tek kelimeyle, yürütme erki, yasa önerisinde bulunabilirse de, kesinlikle yapımına katkıda bulunmamalıdır. Veto hakkı, yasa yapma hakkından farklı değildir... Veto hakkını, ister erteleyici ister mutlak olsun, ulusal iradeye, ulusun tümüne tarışı yöneltmiş keyfi bir buyruk olarak görüyorum" (BREDIN, 1988: 149; JAUME, 1989: 366). Robespierre ise, 21 Eylül 1791 tarihli konuşmasında, kralın veto hakkını şu cümleleriyle mahkum eder: "Bir insanın Yasa'ya karşı çıkma hakkı vardır diyen bir kimse, tek bir

23 Aynı dönemde Fransa'da bulunan İngiliz yazar Arthur Young, bu konuya ilişkin olarak şu değerlendirmede bulunur: "Ya İngiliz anayasasını hatalarından temizleyerek kopya edecekler, ya da kuramsal açıdan hareket edip tümüyle spekülatif bir şey oluşturacaklar. İlk durumda ülkelerinin mutluluğunu gerçekleştirirler; ikinci durumda ise, ülkelerini, hemen olmasa bile kesinlikle yakın bir gelecekte, çözümlenemez karışıklıkların ve iç savaşların içine atacaklar" (FIERRO/LIEBERT, 1989: 639).

insanın iradesinin herkesin iradesinden üstün olduğunu savunuyordur. Bu kişi, ulusun hiç bir şey, tek bir insanın her şey olduğunu söylüyordu” (LABICA, 1990: 36). Sonuçta kral, Sièyes'ten Robespierre'c uzanan geniş bir muhalefete karşın, meclis içindeki uzlaşmacı bir karar sonucunda, erteleyici bir veto hakkıyla donanır ve epey kapsamlı bir dokunulmazlık hakkı elde eder²⁴.

Böylece 1789 devrimcileri, 1791 Anayasası'nda ulus egemenliği yanında önemli yetkilere sahip bir krala da yer verirler ve kurdukları bu siyasal yapıyı monarşi olarak adlandırırlar. Ancak ulusal egemenliği aktif yurttaşların seçtiği bir meclisin içine yerleştiren ve kralı ulusun temsilcisi ile devletin birinci memuru konumuna indirgeyen bu yapıyı, gerçekte bir monarşi olarak nitelendirmek çok güçtür²⁵. Mirabeau, henüz Aralık 1790'da, anayasanın temel taşlarının belirginleştiği bir tarihte, krala yazdığı bir mektupta, kurulmakta olan sistemin bir monarşi olmadığını açıkça ortaya koyar: “Anayasa, demokrasinin, aristokrasinin ve monarşinin çok karmaşık bir bileşkesidir. Ancak, aristokrasi ile demokrasiden bunların en kötü ve en zararlı yönleri alınmıştır, yani zenginlerin hükmü ile kentlerin kırlar üzerindeki nüfuzu[...] Monarşi ise açıkça yıkılmıştır; çünkü kralın ne yeterli nüfuzu ne de yeterli iktidarı vardır, ne de kendisine devredilmiş sınırlı iktidarı kullanabilmek için yeterli imkânı[...] Kamusal gücün hemen hemen tümü, kralın ellerinin dışında bulunmaktadır[...] Meclis, krallığı kabul ederek yürütme erkini yaratmış değildir. Bununla, sadece meclisin bu erki ele geçirdiğini değil, fakat bu erkin var olmadığını ve var olamayacağını söylemek istiyorum” (FIERRO/LIEBERT, 1989: 741-742). Bu yargıya benzer bir şekilde Burke de, hazırlanan anayasa ile “krallık daha küçük düşürülemezdi” dedikten sonra, “yeni bir anayasa”, yani monarşik olmayan, dolayısıyla açıkça cumhuriyetçi nitelikler taşıyan bir anayasa yapılmasının

24 1791 Anayasası'nın 3. Başlık, 3. Bölüm, 3. Altbölüm, 2. Madde'sine göre, kralın veto ettiği bir yasa, aynı meclis tarafından krala geri gönderilemez. Ancak bu meclisten sonra gelen (ve süreleri iki yıl olan) her iki meclis de bu yasayı aynı şekilde kabul ederlerse, kralın bu yasayı onaylaması zorunlu hale gelir.

25 Örneğin Albert Mathiez'e göre, “Monarşist bir görünüm altındaki Fransa, gerçekte bir cumhuriyet olmuştu, ama bir burjuva cumhuriyeti” (1985: 142). Çünkü, bir bakıma anayasa tarafından yeniden yaratılmış olan kral, daha önceleri “Tanrı'nın inayetiyle Fransa ve Navarra kralı Louis” iken, 10 Ekim 1789'da “Tanrı'nın inayetiyle ve devletin anayasasıyla Fransızların kralı Louis” olmuştu; artık tümüyle anayasaya bağlıydı: Sarayın yıllık bütçesini belirleyen meclis, kralı, ihanet etmesi ya da izni dışında ülkeyi terketmesi durumlarında tahttan alma yetkisine sahipti. Buna karşılık kararları bakanları tarafından imzalanması gereken kralın, yargıçları ve yerel yöneticileri seçme hakkı olmadığı gibi meclisi feshedebilme yetkisi de bulunmuyordu. Kendisine tanınan veto hakkı ise, meclisin anayasa, malî konular ve bakanların sorumluluğu ile ilgili alacağı kararları ya da çıkaracağı yasaları kapsamıyordu. Ayrıca meclis, kralın vetosunu devre dışı bırakacak şekilde doğrudan halka seslenebilme ve bu şekilde yerel yönetim organlarını harekete geçirebilme olanağına sahipti.

Fransa'nın koşullarına daha uygun düşeceğini belirtir. Çünkü ona göre, “rezil bir devlet” olarak nitelendirdiği devrimci Fransa, “bir prense yakışmaz; böyle bir devletin prensten hemen kurtulması daha iyidir” (1989: 255, 258, 260). 1791 Yaz'ında patlak verecek olaylardan birkaç ay önce piyasaya çıkan *Monarchie française* (Fransız Monarşisi) adlı risalede ise, Fransa'nın bir tür “cumhuriyetçi monarşi”ye dönüştüğü savı ileri sürülür. Baumier adlı yazarı, “Her yerde Fransız anayasasının monarşik olduğu söyleniyor; yurtseverler bile bu yanlış tekrarlıyorlar” dedikten sonra, monarşinin “tek kişinin mutlak iktidarı” anlamına geldiğini, oysa Fransız anayasasına göre egemen olan halkın bu anayasayı istediği yönde değiştirme hakkına sahip bulunduğunu ve yürütme erki bakımından yalnızca erteleyici bir veto yetkisini elinde tutan kralın halkın iradesini kabul etmek zorunda olduğunu belirtir. Dolayısıyla, ona göre, “Fransız anayasası, halkçı ya da ulusaldır, yani cumhuriyetçidir” (LACORNE, 1994: 89). Ancak, birkaç kişinin farklı amaçlarla dile getirdiği bu cumhuriyet düşüncesinin geniş bir kitle tarafından benimsenebilmesi ve monarşiye karşı ciddi bir alternatif olarak ileriye sürülebilmesi için, kralın tahtını koruması bakımından o güne dek attığı yanlış adımlardan çok daha büyüğünü atması gerekmektedir.

Varennes ile Gelen Cumhuriyetçilik Dalgası

20-21 Haziran gecesi kral, Avusturya'ya sığınmak (ve burada toplayacağı bir orduyla devrimci Fransa'nın üzerine yürümek) amacıyla ailesiyle birlikte Paris'ten kaçır, ama ertesi gece Varennes'de yakalanır ve birkaç gün sonra da Paris'e geri getirilir²⁶. Kralın halkın gözünde büyük ölçüde saygınlığını yitirmesine neden olan bu olay, siyasal güç dengelerinde önemli bir değişime yol açır. Çünkü Varennes'in hemen ertesinde, bazı tarihçilerin deyişiyle bir “cumhuriyetçi parti” (AULARD, 1987: 126; NICOLET, 1982: 28), yani dağılık olan, ama ağırlığını her geçen gün biraz daha hissettiren cumhuriyetçi bir siyasal hareket ortaya çıkar. Bu hareketin serpilip gelişmesinde, XVI. Louis'den ve onun kişiliğinde de monarşiden umudunu kesmiş görünen kamuoyunun önemli bir etkisi olur. Özellikle *sans-culotte*'lar, kralın kaçtığını haber alır almaz Paris sokaklarına dağılıp önlerine çıkan kral heykellerini tahrip ederler ve tabelalarda ya da sokak isimlerinde rastladıkları “kral” ile “krallık” sözcüklerinin üstünü siyah boyayla kaplarlar. Bu bağlamda, *Les Révolutions de Paris* (Paris Devrimleri) gazetesi, bu olayların ertesi günü

26 1814 yılında XVIII. Louis adıyla Fransa tahtına çıkacak olan kralın büyük kardeşi Provence Kontu da aynı gece yola çıkar. Fakat başka bir güzergâh izlediğinden, hiçbir sorunla karşılaşmadan Belçika'ya ulaşır.

sayısında, “Eğer Ulusal Meclis’in başkanı cumhuriyet yönetimini Grève meydanında, Tuileries bahçesinde ya da Orléans sarayında oylatsaydı, Fransa artık bir monarşi olmazdı” (AULARD, 1987: 182; BADINTER/BADINTER, 1988: 376) diye yazar. Böylece çeşitli siyasal gruplar, Paris halkında gözlemlenen bu krallık düşmanlığından güç alarak ve bu düşmanlığı daha da körükleme amacı güderek, gerek içten bir tutumla, gerek bazı politik hesaplarla cumhuriyet isteklerini yüksek sesle dile getirmeye koyulurlar.

Bu cumhuriyetçi girişimlerinden biri, Haziran ayının son günlerinde, Condorcet, Thomas Paine ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı’nda yer almış genç bir subay olan Achille du Chastellet’in, Cumhuriyetçi Dernek’i (la Société républicaine) kurmalarıdır. Üye sayısı kurucuları ile sınırlı kalan bu dernek²⁷, militanları aracılığıyla özellikle “ajitasyona” yönelik bir propaganda faaliyetine girişir. Çünkü 1 Temmuz sabahı uyanan Parisliler, Ulusal Meclis’in duvarları da dahil olmak üzere kentin tüm duvarlarının cumhuriyetçi bir afişle donatıldığını görürler. Bu afişte şu satırlar göze çarpmaktadır: “Bir kralın yokluğu, varlığından daha iyidir. Kral, tahtından vazgeçmiş, makamını terketmiştir[...] Ulus, görevlerine sadık olmayan, andlarını çiğneyen, gizli bir kaçış tezgâhlayan ve Fransa kralını bir uşak giysisi altında saklayan bu adama güvenemez²⁸[...] Bir yönetimde, ne deneyim ne de yetenek gerektiren, şanslı doğduğu için birisinin ellerine verilen ve bir bilge gibi bir budala, bir deli ya da bir rezil tarafından yerine getirilen böyle bir görev nasıl bir görevdir ki?” (BADINTER/BADINTER, 1988: 276-377). Bu metnin altında du Chastellet’in imzası bulunmaktadır; fakat gerçekte metni Thomas Paine kaleme almış ve büyük bir olasılıkla Sophie de Condorcet Fransızcaya çevirmiştir.

Cumhuriyetçi Dernek, etkinliğini toplantılarla, gazete makaleleriyle ve gazetelerde yayımlanan açık mektuplarla sürdürür. 3 Temmuz’da *Le Républicain* (Cumhuriyetçi) adını taşıyan kendi gazetesini çıkarır. 23 Temmuz’a kadar 4 sayısı çıkacak olan bu gazetenin güdeceği amaç, ilk sayısında yer alan bir yazıyla ortaya konur: “Ne olduğu bilinmediği için iftira edilen cumhuriyetçilik hakkında insanları aydınlatmak” (BADINTER/BADINTER, 1988: 382). 8 Temmuz günü Condorcet, bir aydınlar kulübü olan Gerçeğin Dostları Derneği’nde (Société des Amis de la Vérité) iki bin kişilik bir kalabalığa, daha sonra bir kitapçık olarak yayımlanan *De la République, ou un roi est-il nécessaire à l’établissement de la Liberté?* (Cumhuriyet Üstüne, ya da Özgürlüğün Kurulması İçin Bir Krala Gerek Var mıdır?) başlıklı metnini

27 Bazı tarihçilere göre, belki Brissot ile Nicolas de Bonneville de bu derneğe katılmışlardır.

28 Yakalandığı sırada, XVI. Louis’in üzerinde, tanınmamak için giymiş olduğu bir uşak giysisi vardır.

okur. Ona göre, bu sorunun yanıtı açıktır: Özgürlüğün yasaların koruması altına sokulduğu bu çağda, artık bir insanı tanrısallıkla donatan bu hurafenin sona ermesi zamanı gelmiştir. Antik örneklerde karşılaşılan cumhuriyet enkazı üzerinde yükselen bir Sezar tehdidi ise, Fransa için geçerli değildir. Çünkü devrimci Fransa, Atina ya da Roma'dan farklı olarak bir fetih politikası izlemeyecektir²⁹. Sonuçta Condorcet, "Bir kral-halk olamayacağımıza göre özgür bir halk olarak kalacağız" (BADINTER/BADINTER, 1988: 378) diyerek sözlerine son verir. Thomas Paine ise, Siyeyes ile girdiği polemik ortamında, iki gazetede birden yayımlanan açık mektubuyla monarşi düşmanlığını ilan eder: "Monarşi denem şeyin açık ve yılmaz düşmanıyım[...] Hiçbir şeyin yozlaştırıp bozamayacağı ilkeler adına[...] ve insanların çocuklar tarafından yönlendirilmesi ve hödükler tarafından yönetilmesi manzarası karşısında duyduğum tiksinti nedeniyle monarşi düşmanıyım" (BADINTER/BADINTER, 1988:383).

Krallığın düşüşünden sonra Fransız yurttaşlığına kabul edilecek ve Pas-de-Calais bölgesinden Convention'a seçilecek olan Thomas Paine, bu dönemde, cumhuriyetçi akımın belki de en önemli ideologu konumundadır. İkinci bölümünü ancak Şubat 1792'de piyasaya çıkarttığı *İnsan Hakları* kitabı, bir "cumhuriyetçi manifesto" niteliğine sahiptir. Paine, yapının çeşitli sayfalarında, kökeninde haydutluğun, eşkiyalığın bulunduğunu belirttiği monarşiyi yerden yere vurur: "İnsanlığın düşmanı ve sefalet kaynağı monarşik hakimiyet sistemi[...] Vahşet, monarşinin özgün yapısını açıklar[...] Monarşi denilen şeyin divaneliğini görmemek için akıla gözlerimizi kapamamız, anlayışımızı rezilce aşağılamamız gerekir[...] Monarşi doğanın düzenini bozan yönetim tarzıdır. İnsan melekelerinin ilerlemesini alt üst eder[...] Saltanatın görkemi denilen şey devletin yozlaşmasından başka bir şey değildir. Halkın ödediği vergilerle lüks ve tembellik içinde yaşayan asalak bir çeteden ibarettir" (1985: 178, 205, 220, 221, 224). Paine, böylesine aşağıladığı monarşinin karşısına diktiği cumhuriyeti yüceltmek amacıyla, cumhuriyet karşıtlarının ısrarla yinededikleri cumhuriyetin küçük ülkelerle, antik kent devletleriyle ya da dönemin aristokratik yapılarıyla özdeşleştirmesinin bir yanılgı olduğunu belirtir ve Amerikan Devrimi sayesinde cumhuriyetçi ilkelerin evrenselliğinin kanıtlandığını, dolayısıyla temsili sistemi içeren cumhuriyetin bütün ülkelere ve bütün halklara uygun düştüğünü ileri sürer: "Çok çeşitli yönetim biçimleri

29 Ayrıca Condorcet, *Le Républicain*'e yazdığı bir makalesinde, Cromwell örneğinden yola çıkarak, Fransa'da kurulacak bir cumhuriyetin Aydınlanma ve basın özgürlüğü sayesinde hiçbir zaman bir diktatörlüğe dönüşmeyeceğini ileri sürer: "Cromwell'in iktidarı gasp edişinin tarihini dikkatlice okumuş her insana göre, böyle bir girişimin başarıya ulaşmasını engellemek için tek bir gazetenin yeterli olacağı apaçık bellidir. Hiç kuşku yok ki, eğer İngiliz halkı İncil'den başka kitaplar okumayı bilseydi, ilk adımlarında maskesi düşen bu ikiyüzlü koruyucu kısa sürede tehlikeli olmaktan çıkardı" (THOMSON, 1994: 142).

kendilerine cumhuriyet adını takmaya özenmişlerdir. Polonya kendisine cumhuriyet der, halbuki seçimli bir monarşiye sahip irsi aristokrasidir. Flemenk kendisine esas itibarıyla irsi bir genel valiliği olan aristokratik cumhuriyet adını vermektedir. Oysa tamamen temsili sistem üzerine kurulu Amerikan yönetimi, hem karakteri hem uygulaması nedeniyle, halen varolan yegane cumhuriyettir; ulusun kamu işlerinden başka gayesi yoktur ve bu yüzden tam bir cumhuriyettir[...] Res-publica, nüfus ve toprak genişliği ne olursa olsun her ülkeye eşit şekilde uygundur[...] Bu sistem kendini bütün olası koşullara uydurur. En küçük ülkelerde bile basit demokrasiden iyidir. Atina, temsil [sistemine sahip] olsaydı kendi demokrasisini geçerdii” (1985: 216 ve 218).³⁰ Böylece Amerikan devrimcileri gibi cumhuriyetin (antik örneklerine gönderme yapılarak “halkın doğrudan yönetimi” şeklinde algılanan) demokrasi olmayıp temsili sistem anlamına geldiğini vurgulayan Paine³¹, kitabını cumhuriyet övgüleriyle donatır: “Uygar yönetim cumhuriyet demektir[...] Cumhuriyet[...] akıl üzerine kuruludur[...] aklın yardımıyla hareket eder[...] insanın doğasında varolan haklara dayanır[...] Cumhuriyet yönetimi, toplumun hem kişisel hem de toplu çıkarı için kurulmuş ve faaliyet gösteren bir yönetimden başka bir şey değildir[...] Her insan yönetimde pay sahibidir ve ne olup bittiğini anlamayı kendi işinin bir parçası sayar” (1985: 157, 173, 207, 215, 222). Tüm bu görüşlerin mantıki sonucu, aklın karşı konulamaz ilerleyişi sayesinde zorunlu olarak bütün dünyada monarşilerin yok olacağı ve cumhuriyetlerin kurulacağıdır. Amerikan Devrimi ile birlikte bu süreç işlemeye başlamıştır. Amerika’dan sonra, egemenliği halka veren Fransa da, cumhuriyete doğru evrilmektedir. Hatta Paine, bu konuda Avrupa ile ilgili bir “öngörude”

30 Ayrıca Paine, *Le Républicain* gazetesine yazdığı bir makalede, cumhuriyetin küçük, monarşinin büyük devletlerde yaşayabileceği savının doğru olmadığını, böyle bir mantık yürütülecekse, bu savın tam tersinin geçerli olacağını açıklar: “Yönetim, yararlı olabilmek için, ulusun tüm koşullarının, çıkarlarının ve tüm parçalarının tam bir bilgisine sahip olmalıdır. Dolayısıyla monarşik sistem, geniş toprakları kapsayan ülkelere özgü olmaktansa, tek bir kişinin tüm işleri ve çıkarları bilebileceği küçük ülkelere daha uygun düşer. Fakat monarşi, büyük bir ülke üzerinde yayılmaya kalkışırsa, bilme kapasitesi, bilinmesi gereken konuların çokluğu ve yayınlığı ile orantılı olamaz; yönetim ise, kaçınılmaz olarak cehaletin ve zorbalığın içine düşer, İspanya, Rusya, Almanya, Türkiye ve bütün Asya, bu durumun kanıtıdır.” (LACORNE, 1994: 89-90).

31 Örneğin, Jefferson, demokrasiyi antik Atina ile özdeşleştirip Amerika’nın “herkesin[...] seçtiği temsilcilerin aracılığıyla, halk tarafından yönetilmesi” olan cumhuriyeti benimsediğini belirtir; Amerikan sistemini demokratik olarak nitelendiği zaman bile, bunun temsili demokrasi olduğuna vurgu yapar: “Demokratik olan fakat temsile dayanan bir yönetimin tam denenmesi bize özgü olmuştur”(JEFFERSON, 1961: 38 ve 64). Madison ise, cumhuriyeti demokrasiden kesin bir şekilde ayırt etmeye özen gösterir: “Bir demokraside insanlar bir araya gelerek doğrudan yönetim[de] bulunur; bir cumhuriyette bunu temsilcileri ve ajanları aracılığı ile yaparlar” (LIPSON, 1984: 37).

bulunmaktan da kaçınmaz: “Şimdiden görebildiğimiz, tüm Avrupa’nın tek bir büyük cumhuriyet olabileceği ve insanın tüm dertlerinden kurtulabileceğidir” (1985: 251).

Cumhuriyetçi Dernek’teki aydınların bu cumhuriyet savunuları dışında, bazı Paris gazetelerinde bu yönde yazılar yayımlanır ve kral ile krallığı yerden yere vuran risaleler Paris sokaklarını doldurur. Bu hareketlilik taşraya da sıçramıştır; özellikle Fransa’nın güney bölgesindeki çeşitli halk derneklerinden Ulusal Meclis’e doğru, XVI. Louis’in krallığının düşürülmesini isteyen, hatta cumhuriyetten söz eden dilekçeler yağmaya başlamıştır. Ama “cumhuriyetçiliğin şampiyonluğunu” üstlenen ve bu yönde *sans-culotte*’lar arasında yoğun bir propagandaya koyulan halk derneği, Paris’teki Cordeliers Kulübü olarak bilinen *La Société des Amis des Droits de l’Homme et du Citoyen* (İnsan ve Yurttaş Hakları Dostları Derneği) olur. Henüz 22 Haziran’da, Cordelier’ler, bir dilekçe ile meclis üyelerine şöyle seslenirler: “[...]Dernek, artık krallığın, özellikle de soydan geçme krallığın, özgürlükle birleşmesinin ve anlaşmasının mümkün olmadığını söylememelik edemez. Eğer kral, yeminlerine sadık kalarak krallığı kendisine görev bilseydi, belki de dernek, krallığın kaldırılmasını bu kadar çabuk istemeyecekti. Ya Fransa’nın artık bir monarşi değil bir cumhuriyet olduğunu hemen ilan etmenizi ya da bütün vilayetlerin, bütün birinci derece meclislerin bu önemli konu hakkındaki dileklerini beklemenizi vatan adına sizden ısrarla rica ederiz” (AULARD, 1987: 186; BADINTER/BADINTER, 1988: 368). Bu dilekçenin kaleme alınmasında baş rolü oynamış olan François Robert, kendi gazetesi *Mercure National*’deki yazılarıyla ve yayımladığı *Avantages de la fuite de Louis XVI et nécessité d’un nouveau gouvernement* (XVI. Louis’in Kaçışının Avantajları ve Yeni Bir Yönetimin Zorunluluğu) risalesiyle, olabildiğince çok kişiyi cumhuriyet düşüncesine kazanmak çabası içindedir.

Cordelier’ler, Parisli halk kitleleri arasında yoğun bir cumhuriyet propagandası sürdürmelerine karşın, kendi içlerinde tam bir görüş birliğine varmış değillerdir. En popüler Cordelier’lerden biri olan Danton, kesinlikle cumhuriyet taraftarı değildir. Onun önerisi, XVI. Louis’in krallığının düşürülmesi, ama krallığın seçimle belirlenecek bir naipler konseyi tarafından sürdürülmesidir. Öte yanda, ileride Girondin grubunun liderlerinden biri olacak olan Jakobenler Kulübü üyesi Brissot ve çevresi ise, cumhuriyet idealini benimsemekle birlikte, bu koşullarda mutlak bir şekilde cumhuriyette ısrar edilmemesini kabul etmektedirler. Brissot, henüz 19 Aralık 1790’da gazetesinde yazdığı bir makalede, bir yanda cumhuriyete övgüler düzmüş, öte yanda Fransa’nın cumhuriyete hazır olmadığını açıkça dile getirmişti: “Krallıktan nefret ederim ve düşünmeye başladığım andan beri de nefret ediyorum; krallık, bana, insanlığın en büyük aşağılanması olarak görünüyor;

cumhuriyetçi yönetime hayranım; ama Fransızların şu anda bu rejime lâıyk olduklarını düşünmüyorum” (DORIGNY, 1994: 116). Fakat Varennes sonrasında, bu fırsattan yararlanılması gerektiğini vurgulayıp krallığın kaldırılmasını savunmaya koyulur. Ancak, cumhuriyet düşüncesinin Cordelier Kulübü'nün katkısıyla özellikle *sans-culotte*'lar arasında yayılması, Brissot'nun giderek daha temkinli bir dil kullanmasına neden olur. Çünkü Brissot, kendisinin ya da Condorcet gibi kişilerin cumhuriyet anlayışı ile *sans-culotte*'ların cumhuriyet anlayışının birbirine benzemediğinin; daha açıkçası cumhuriyetçiliğin, halk kitlelerinin gözünde, genel oy hakkı, ulusal ve yerel düzeylerde yaygın siyasal katılım özgürlüğü, hukuki çeşitliğin ötesinde toplumsal çeşitlik gibi demokratik ilkeleri çağrıştırdığının farkına varmıştır. Bu yüzden, ilk önce, cumhuriyet sözcüğünden Antik dönemlere özgü doğrudan demokrasinin değil, fakat kralın bulunmadığı temsili sistemin anlaşılması gerektiğini belirtir³²; daha sonra ise, Fransa için cumhuriyetin dışında bir başka alternatifin bulunduğunu, bunun da yürütme düzeyinde kralın yanında sorumlu bir kabinenin yer aldığı sınırlı bir monarşi olduğunu ileri sürer.

Brissot'nun kısa süre içinde görüşlerini değiştirmesine yol açan bu neden, Ulusal Meclis'te ve gerçek adı *La Société des Amis de la Constitution* (Anayasa Dostları Derneği) olan Jakobenler Kulübü'nde yer alan *patriote*'ları da cumhuriyeti yadsıyıp monarşiyi savunmaya yönelten temel nedendir. Daha açıkçası, bu burjuva devrimciler, her ne kadar cumhuriyet karşıtlıklarını çeşitli gerçekçelerle açıklamaya çalışırlarsa da, gerçekte cumhuriyetin kendi konumlarını tehdit edecek bir halk yönetimi yani *demos-kratia* (demokrasi) anlamına geleceğinden korktukları için bu sisteme şiddetli bir şekilde karşı koyarlar. Bu tarihte Ulusal Kurucu Meclis, *Ancien Régime*'i ya da İngiliz tipi bir monarşiyi savunan üyelerinin yenilgiyi kabul etmeleri, hatta bazılarının Fransa'yı bile terketmeleri sonucunda, Barnave, Duport ve Lameth'ten oluşan bir *triumvirat*'nın (üçlü bir yönetimin) başını çektiği *patriote*'lar grubunun hükmü altında bulunmaktadır. İlimli devrimciler denebilecek üyelerin etkili olduğu bu meclis, kralın kaçıışının duyulmasıyla birlikte yürütme erkini kendisinin üstlendiğini ilan eder. Ardından, 15 Temmuz'da, XVI. Louis'nin krallık yetkilerini, anayasayı onaylayacağı güne kadar askıya alır. Bu nedenle tarihçi

32 Brissot, bu görüşünü, 5 Temmuz 1791 tarihli *Patriote français* (Fransız Yurtsever) gazetesindeki bir makalesinde şöyle açıklar: “Atina'da ve Yunanistan'ın diğer cumhuriyetlerinin çoğunda saf bir demokrasi vardı; yani halk, temsilcileri aracılığıyla değil de, doğrudan kendisi kararlar alıyor, yargılıyor ve yasalar yapıyordu[...] Tüm bu olumsuzluklar temsili sistem ile giderilir. Herkesin çıkarı, birkaç kişinin ellerinde toplanmıştır. Görüşmeler, daha sakin, daha derindir, dolayısıyla kararlar, daha az aceleyle getirilir, daha adildir ve daha akla yatkındır. Demek ki, temsili cumhuriyetler ile eski cumhuriyetler arasında temel bir fark vardır” (DORIGNY, 1994: 113).

Aulard, krallık gücünün üç ay boyunca işlemediğini, Fransa'nın 21 Haziran 1791'den kralın anayasayı onayladığı 14 Eylül 1791'e kadar fiili bir cumhuriyet olduğunu ileri sürmektedir (1987: 171).

Cumhuriyetçiliğe Karşı Çeşitli Tepkiler

Aulard'ın bu değerlendirmesi kabul edilse bile, o günlerde meclis içinde hiç kimsenin aklına böyle bir düşüncenin gelmediği söylenebilir. Meclis kürsüsünden cumhuriyet lehine tek bir ses yükselmez; tam tersine, bütün üyeler, monarşiyi, monarşik anayasayı sürdürme iradelerini, gerek kararlarıyla, gerek söylemleriyle açıkça ortaya koyarlar. 22 Haziran oturumunda, birkaç protestoya aldırış bile edilmeksizin, Paris belediye başkanı Bailly'nin bir gün önceden dile getirdiği "kralın kaçmadığı, ama kaçırıldığına" ilişkin bir karar alınır ve ülkeye ilan edilir. Meclisin monarşiyi sürdürme kararlılığının bir göstergesi olan bu bildiriye karşın, yine de kralın konumu tartışmalara neden olur. Çünkü halkın gözünde saygınlığını yitirmiş olan XVI. Louis'yi yerinde tutmak, onun vazgeçilemez olduğunu kabul etmek ve ona ummadığı bir güç armağan etmek anlamına gelecektir. Tacını elinden almak ise, vefaht küçük yaşta olduğundan, naiplik sorununa uygun bir çözüm bulunmasını gerektirecektir. Kraliçe ile Fransa'dan kaçmış olan kralın kardeşlerinin naipliği söz konusu değildir. Aynı şekilde, bu yönde girişimlerde bulunan ve taraftar kazanmak amacıyla Jakobenler Kulübü'ne 23 Haziran'da üye olan Orléans dükünün naiplik adaylığına sıcak bakan hemen hemen hiç kimse yoktur. Tek çözüm, bir naiplik konseyinin kurulmasıdır. Ama bu olasılık da, birçok sorunu beraberinde getirmeye gebedir; özellikle, farklı siyasal eğilimlerin ve kişisel çıkar hesaplarının yarattığı toz-duman ortamında, ortak isimler üzerinde bir anlaşmaya varılması olanaksız gözükmektedir. Ayrıca, kralın bir "rehine" olarak tahtta tutulmasının, Avrupa monarşilerinin devrimci Fransa'ya karşı olası bir askeri harekâta girişmelerine engel olacağı hesabı yapılmaktadır³³. Sonuçta meclis, monarşiyi XVI. Louis ile devam etmeye karar verir: 16 Temmuz'da, kralın dokunulmazlığına vurgu yaparak yargılanamayacağına ve anayasayı onayladığı an yetkilerine kavuşacağına ilişkin bir bildiri yayımlar.

33 Kurucu Meclis'teki çeşitli üyelerce benimsenen bu görüş, 25 Haziran 1791 tarihli *La Correspondance Nationale* gazetesinde şöyle dile getirilir: "Anayasamızın düşmanı olan yabancı devletlerin eline, bize saldırımları için bahane vermememiz gerekir. Eğer XVI. Louis'yi tahttan indirirsek, bu devletler, hakarete uğramış bir kralın intikamını almak bahanesiyle tüm Avrupa'ya bize karşı silahlandıracaklardır. Fransız ulusuna karşı rezil bir ihanet suçu işlemiş olmasına karşın, yine de XVI. Louis'yi sayalım, ailesini sayalım, ama onun çıkarı için değil de kendi çıkarımız için sayalım." (MATHIEZ, 1985: 201).

Kralın başarısız kaçıışı ile hukuki durumunun meclis tarafından belirlenmesi arasında geçen süre boyunca, Devrim'in ilk günlerinde ileri sürülmüş "cumhuriyetin olanaksızlığını ve monarşinin gerekliliğini" kanıtlamaya yarayan gerekçeler, yeniden ısıtılıp gündeme getirilir. Bu gerekçelerden ilk göze çarpanı, kalabalık bir nüfusa ve geniş topraklara sahip olan bir ülkenin birliğinin ancak monarşi ile sağlanabileceği varsayımdır. Alexandre de Lameth, 25 Haziran 1791'de, meclis kürsüsünden şöyle seslenir: "Ülkemize bir anayasa vermek için buraya yollanmış olan bizler, krallığın genişliği ile 25 milyonluk nüfusunun bir güç ve eylem birliği gerektirdiğine, bu birliğin ise ancak monarşik bir anayasada bulunabileceğine inandık[...] Son olaylar [yani, kralın kaçıışı ve yakalanışı], nesnelere doğasını hiç değiştirmede; bizim yolumuzu da hiç değiştirmeyecektir" (BART, 1994: 124). Malouet'ye göre de, "ülkenin her noktası üzerinde aynı anda etkinlikte bulunabilecek bir eylem merkezi olmalıdır" (BART, 1994: 125) ve tabii, bu merkez kraldan başkası olamaz. Bu "birlik" ya da "birliği sağlayan merkez" gerekçesinin mantıksal uzantısı, üniter bir devlet yapısının cumhuriyet ile bağdaşmazlığıdır. Malouet'den bir gün önce, 13 Temmuz'da söz alan Charles de Ferrières, hem bu anlayışı dile getirir, hem de cumhuriyetçilerin bir silahını onlara karşı çevirip temsili sistemin monarşiyle özdeşleştiğini ileri sürer: "Temsili yönetimin doğası gereği cumhuriyetçi olamayacağını, çünkü ortak bir irade ve eylem merkezini, yani kralı zorunlu kıldığını söylüyorum ve bunda ısrar ediyorum[...] Bizim sözümona modern cumhuriyetlerimiz, ortak ve özel haklara sahip katılımcı parçalarının ilk siyasal krizde bütünden ayrılmaya hazır olduğu bir araya getirilmiş federe devletlerden başka bir şey değildir" (BART, 1994: 124).

Cumhuriyet savunucularının Antik cumhuriyetleri ya da Avrupa'daki aristokratik-oligarşik cumhuriyetleri benimsemeyip, Paine örneğinde gördüğümüz üzere, Amerika'yı modern bir cumhuriyet olarak ortaya koymaları karşısında, cumhuriyet karşıtlarının saldırı hedefi de kendiliğinden ortaya çıkmış olur. Bu hedef, yeni kıtanın çiçeği burnunda devletidir; daha açıkçası, Amerikan Cumhuriyetinin bir devlet modeli olarak ya yaşama şansının olamayacağı ya da Fransa için bir örnek oluşturamayacağı savlarının işlenmesidir. Ferrières'in birinci savda ısrar etmesine karşılık, Barnave ikinci savın üzerinde yoğunlaşmayı yeğler. 15 Temmuz söylevinde, Amerikan kurumlarına öykünmeye kalkışanların "siyasette roman yazmaya çalıştıklarını" ileri süren Barnave'a göre, Amerikalıların cumhuriyet modeli Fransa'ya uygun değildir. Bunun iki nedeni vardır. İlki, göreneklerin farklılığıdır. Çünkü Barnave, bu konuda Montesquieu'nün değerlendirmesini kullanarak, karşıt çıkar gruplarına bölünmüş olan Fransa'da "hırsın ya da şan, şöhret arzusunun" yönettiği insanların erdem üzerine kurulu bir yönetim sistemini benimseyeme-

yeceklerini savunur. Oysa Amerikalılar, “neredeysc yeni bir halk oldukları, insanları doğal ve saf kılan toprakla ya da temel gereksinim işleriyle uğraştıkları için, yönetim devrimlerine yol açan bu yapay tutkuların uzaklıkları” (LACORNE, 1994: 88). Dolayısıyla, görenekleri ile yönetim biçimleri çakışmaktadır; üstelik, kendilerini tehdit eden güçlü komşular tarafından da sarılmış değillerdir. Fransa'nın durumu ise, bunun tam tersidir. Toplumsal çatışmaları ve savaş tehditlerini göğüsleyebilecek tek yönetim biçimi, “temsili ve monarşik yönetimdir.”

Barnave'a göre ikinci neden, Amerikalıların cumhuriyeti federal bir devlet yapısı içinde gerçekleştirmiş olmalarıdır. Federalizm, geniş topraklar üzerinde cumhuriyeti kurup sürdürmenin tek yoludur, ama yaşamı birliğini korumasına bağlı olan Fransa gibi bir ülkeye kesinlikle uygun değildir: “Bir ülke kalabalık ve büyük olduğunda, siyaset sanatı, ona sağlam ve sürekli bir varlık kazandırmanın yalnızca iki yolu olduğunu ortaya koymuştur: Ya parçaları ayrı bir şekilde düzenleyecek, her parçanın içine yönetimin bir bölümünü yerleştirecek ve böylece, birliğin, egemen gücün ve büyük türdeş bir ortaklığın sağladığı avantajların zararına olacak şekilde istikrarı gerçekleştireceksiniz. Ya da ulusal birliği yaşatacaksanız, yalnızca yasalarla yenilediği ve hürsün karşısına sürekli engeller diktiği için, yaşlı bir toplumun doğurduğu her türlü tutku nedeniyle çalkantı içindeki çok büyük bir nüfusun sarsıntılarına, titreşimlerine ve rekabet çatışmalarına başarıyla direnen sarsılmaz bir egemen gücü merkeze yerleştirmek zorunda kalacaksınız” (LACORNE, 1994: 88-89). Demek ki, Amerikan vari bir cumhuriyeti Fransa'ya uygulama çabası, başarısız olmaya, bir ütopya olarak kalmaya mahkumdur. Bu bağlamda, Amerikan modeline karşı savlar ileri sürenlerin kullandıkları daha ılımlı bir başka gerekçe ise, Amerika'da kurulan cumhuriyetin çok yeni olduğundan ve kurumlarının henüz oluşturulmaya çalışıldığından dolayı³⁴, kendisini kanıtlamamış böyle bir rejimin bin yıllık bir geçmişe sahip olan Fransa için bir örnek teşkil edemeyeceğidir.

Meclis içinde dile gelen cumhuriyet düşmanlığı, cumhuriyet savunucularını delilikle, cumhuriyeti de anarşi ile özdeşleştirmeye dek varır. 1 Temmuz'da Paris sokaklarına yapıştırılan cumhuriyetçi afişin ardından, mecliste bu afişin sorumluları hakkında kovuşturma açılması istekleri yükselir. Ama genel eğilim, bu kişilerin dikkate alınmaması gereken deliler olduğu yönündedir. Chabroud, “Bu ilanı asanın ana ve babasının ihtimamına bırakılması lâzım gelen bir deli olduğunda şüphe yoktur” (AULARD, 1987:

34 Örneğin, Amerikan Cumhuriyeti anayasası, 1787'de kabul edilir ve 1790'da yürürlüğe girer. Washington 1789'da cumhurbaşkanı seçilir. Anayasaya eklenecek *Haklar Bildirisi* ise, ancak 1791 sonunda onaylanacaktır.

176) der. Chapelier ise görüşünü şöyle dile getirir: “Cumhuriyetçi bir yönetimi benimsemekten çok uzağım, çünkü onun çok kötü olduğuna inanıyorum... Bir kişiye esinlenmiş bir çılgınlık eylemiyle ya da birkaç fanatiğin aşırılığıyla uğraşmak bizim işimiz değil[...] Benim ile birlikte monarşik yönetimin en iyisi olduğuna inanan herkes, yani yurttaşların neredeyse tümü, bu yazının hakkını verecekler ve onu hergün patlak veren deliliklerden biri olarak reddedeceklerdir” (BART, 1994: 127; VINCENT, 1994: 106).³⁵ Cumhuriyetçilik delilik ile özdeşleştirildiğinde, monarşinin cumhuriyete üstünlüğünün belli koşullara bağlı olmadığı, dolayısıyla monarşinin evrensel anlamda en iyi sistem olduğu düşüncesine ulaşmak hiç de zor değildir. Bu bağlamda Sièyes, Condorcet’in makalelerine yanıt olarak, “Monarşinin şu ya da bu durumda tercih edilmesi gerektiğini değil, fakat her türlü varsayıma göre, insanın monarşide cumhuriyette olduğundan daha fazla özgür olduğunu kanıtlayacağımı umut ediyorum” (AULARD, 1987: 198; BREDIN, 1988: 202) diye yazar.

Meclisteki “sol” olarak nitelendirilebilecek küçük grubun içinde yer alan üyeler, XVI. Louis’e karşı genelde uzlaşmaz bir tutum takınmalarına rağmen, kesinlikle cumhuriyeti savunmaya kalkışmazlar. Onlara göre de, halk egemenliğiyle ılımlılaştırılmış olan bu monarşik sistem hakkında tartışmak bile gereksizdir. Örneğin Pétion, bir yürütme konseyinin kurulmasından söz eder, ama hemen arkasından, “bağışlayıcı olan ulus, kendisine baş olarak seçtiği kişinin suçu üzerine kutsal bir şal atmak ister” (BART, 1994: 128) diye devam eder. Papaz Grégoire, daha radikal bir tutum takınarak, rejimin geleceğini belirlemek üzere ulusal bir Konvansiyon’un toplanmasını ister, ama cumhuriyet sözcüğünü ağzına almaz. Vadier, “taçlı haydut” diye tanımladığı kralın yargılanması talebinde bulunur, ama iki gün sonra, “Cumhuriyet rejiminden nefret ediyorum; bu rejimin bizim siyasal durumumuzla uyuşmadığına ve bozguncu olduğuna inanıyorum” (BADINTER/BADINTER, 1988: 386-387) diye haykırır. Rocderer ise, krala yönelttiği eleştirilerin cumhuriyetçilik olarak algılanılmaması gerektiğinin altını çizer: “Söylediklerimin cumhuriyetçilik şeklinde yorumlanarak karalanması, büyük bir talihsizlik olacaktır” (BART, 1994: 125).

“Sol”un en önemli ismi olan Robespierre, Varennes’in hemen ertesinde, kralın kaçarken arkasında bırakmış olduğu Devrim’i eleştiren ve Ancien Régime’in yeniden kurulmasını isteyen ultimatoma niteliğindeki metne işaret ederek, dinleyicilerine “kralın bu protestosunu okuyunuz, bütün komployu kavrayacaksınız” (1973: 80) diye seslenir. Kralın iç düşmanlarla birlikte vatana

35 Bir başka meclis üyesi Le Bois Desguays’e göre ise, “Cumhuriyet hükümetini korumak yolunda bu ilânda söylenen ve şahsa ait bulunan bu delice ve garip fikirlerden burada şikâyete kalkışmak saçma bir harekettir” (AULARD, 1987: 176).

karşı ihanet içinde olduğunu savunan Robespierre, Temmuz ayında yaptığı konuşmalarında, kralın kaçırılma saviyla, “halkın, bugün kralların kadınlar gibi kaçırılacağına inanacak bir noktada olup olmadığını sorgulamayacağım” diyerek inceden inceye alay eder. Ardından, kralın dokunulmazlığının sınırları bulunduğunu ve gerçek dokunulmazlığa egemen halkın sahip olduğunu ileri sürer: “Eğer bir kral, vatani üzerine iç ve dış savaşın bütün felaketlerini çağırıyorsa, asilerden ve yabancılardan oluşan bir ordunun başında kendi ülkesini yakıp yıkıyorsa, herkesin özgürlüğünü ve mutluluğunu yıkıntıların altına gömüyorsa, hâlâ dokunulmaz mı olacaktır?[...] Kral dokunulmazdır! Fakat halklar da dokunulmaz değil midir? Kral, bir kurgu nedeniyle dokunulmazdır; halklar ise, doğanın kutsal hakkı nedeniyle. Kralı dokunulmazlık kalkaniyla koruyarak, halkların dokunulmazlığını kralın dokunulmazlığına feda etmektan başka bir şey mi yapıyorsunuz sanki?” (1973: 85-86).

Robespierre, XVI. Louis’yi sert bir dille eleştirmesine karşın, cumhuriyeti gündeme getirmez. Tersine, yasal çerçevenin dışına çıkmak amacı taşımadığını, dolayısıyla monarşik anayasanın kaşısında olmadığını belirtir: “Benim, yasalara, hatta ilkelerime en karşıt olan yasalara itaat edilmemesini gerçekten söylediğimi duyduğunu iddia etme utanmazlığını gösteren biri varsa, o kişinin yalancılardan en yüzüsü ve en alçağı olduğunu ilan ederim.” Ardından, temel sorunun “cumhuriyet-monarşi” ikilemi olmadığını vurgulayıp, Amerikan hayranlarını hedef alır: “Büyük toplumsal sorunun çözümü, cumhuriyet ya da monarşi sözcüklerinde mi yatıyor? [...] Fransız halkının yüce geleceğini Amerika Birleşik Devletleri’nin anayasasıyla kim değiştirmek isteyebilir? [Üstelik] zenginlik aristokrasisi üzerine kurulu bu anayasa, şimdiden monarşik bir despotizme doğru gerilemektedir” (POPEREN, 1973: 27).³⁶ Robespierre’in Washington’u ima ederek Amerikan sistemini bu şekilde değerlendirmesinin altında, cumhuriyetin kaçınılmaz olarak karşıt güçleri içinde barındırdığı ve bu durumun da kişisel diktatörlüğe yol açtığı düşüncesi yatmaktadır. Cumhuriyet rejiminin Sezar’ların ya da Cromwell’lerin iktidarına gebe olduğu düşüncesi, bir bakıma, “Sol”un cumhuriyete karşı ileri sürdüğü en önemli gerekçedir. Ülkedeki monarşi-cumhuriyet tartışmalarının iktidarı ele geçirmeye çalışan hiziplerin işine geldiğini, Robespierre, “Arzu eden, beni cumhuriyetçilik ile suçlasın; hiziplerin hüküm sürdüğü her türlü yönetimden nefret ettiğimi ilan ediyorum” (AULARD, 1987: 177; BADINTER/

36 Ayrıca Robespierre, 13 Temmuz’da Jakobenler Kulübü’nde yaptığı konuşmasında, kendisinin ne cumhuriyet ne de monarşi yandaşı olduğunu açıklar: “Ulusal Meclis içinde beni cumhuriyetçilikle suçlayarak beni çok onurlandırdılar, ama ben cumhuriyetçi değilim. Eğer beni monarşist olmakla suçlasalardı, onurumu zedelerlerdi. Çünkü ben, monarşist de değilim” (BADINTER/BADINTER, 1988: 386).

BADINTER, 1988: 386; BART, 1994: 128) diyerek dile getirir. “Sol”un gözünde en tehlikeli hizip, cumhuriyet kılıfı altında La Fayette’in askeri diktatörlüğünü hazırlamaya çalışan hiziptir. Bu nedenle La Fayette, kendisine yöneltilen cumhuriyetçilik suçlamalarına yanıt vermek zorunda kalır ve 29 Haziran’da meclis kürsüsüne çıkıp cumhuriyeti kurmak (dolayısıyla kişisel iktidar peşinde koşmak) gibi bir amacı olmadığını açıklar. Ancak bu “cumhuriyet-diktatörlük” ilişkisi sorunu, daha sonraki aylarda, yine La Fayette’i hedef alarak yeniden ısıtılıp gündeme getirilecektir³⁷.

Bu dönemde, meclisin bir yan örgütü konumunda olup onun küçük ölçekli bir modelini oluşturan Jakobenler Kulübü, ismine uygun olarak monarşik anayasaya karşı bir tutum içine girmez. Meclisteki *triumvirat* burada da etkilidir; dolayısıyla, mecliste alınan kararların benzerleri Jakobenler tarafından kabul edilir. Bununla birlikte, çeşitli taşra örgütlerinden Paris’teki merkeze cumhuriyet isteklerini içeren yazılar yağdığı gibi³⁸, kulüp kürsüsünden de birkaç ayrıksı ses yükselir. Örneğin, 1 Temmuz’da Billaud-Varenne, cumhuriyetten övgüyle söz eder, ama yuhalanır; iki gün sonra Réal, daha temkinli konuşup cumhuriyetin ileri bir tarihte gerçekleşebilecek bir ideal olduğunu söylemekle yetinir³⁹. Jakoben sıralarda yer alan burjuva devrimcilerinin, cumhuriyet sözcüğüne neredeyse tek bir beden gibi tepki gösterdikleri görülmektedir. Fakat XVI. Louis’in geleceğinin tartışılmasında, Jakobenler arasında bir ayrım başgösterir.

37 Örneğin Robespierre, Mayıs 1792’deki bir yazısında, “monarşiyi korumak ya da cumhuriyeti kurmak” şeklindeki biçimsel bir sorunun hiçbir öneminin olmadığını vurgulayıp, La Fayette’i yine diktatörlük peşinde koşmakla suçlayacaktır: “Aristokratik bir senato ile bir diktatörün sopası altında aşağılanıp köleleştirilmiş bir halkı görmektense, bir kralla birlikte varolan halkçı temsili bir meclis ile özgür ve saygın yurttaşları görmeyi tercih ederim. I. Charles’i sevmediğim kadar Cromwell’i de sevmem” (1973: 161).

38 Örneğin Bourbonne-les-Bains’deki Anayasa Dostları Derneği’nin yazısında, şu satırlar yer almaktadır: “XVI. Louis, vatanına ihanet etmiş ve onu terketmiştir, vatan, onu cezalandırmaktan çok, bu ihanetten yararlanmayı bilmelidir[...] Halk tarafından bir halk yönetiminin kurulma zamanı gelmiştir[...] Halkın seçeceği ve belli dönemlerde değiştireceği üyelerden oluşan ve kesinlikle aşamayacağı sınırlar içine oturtulan bir yürütme erkinin oluşturulmasını istiyoruz” (MAINTENANT, 1984: 27-28).

39 Réal, konuşmasında şu görüşlere yer verir: “Cumhuriyet kelimesi şerefli Jakobin’leri korkutuyor. Ben de bugün bu kelimeyi telâffuz etmiyeceğim. Bu, kuvetlilerin ekmeğidir; bu, Rousseau’nun bahsettiği iyi mayalı bir gıdadır, fakat hazım için bizünkiler gibi olmyan midelere ihtiyaç vardır. Yirmi sene sonra gençlik okumuş olacaktır, ihtiyaçlarımızın batıl itikadları kalmıyacaktır; herkes alıyacaktır ve bugün bize ürpermeler getiren o isim, o hükümet (ki zaten temsili idaremizde mevcuttur), şüphe etmeyiniz ki Fransız milletinin ve belki bütün Avrupa milletlerinin hükümeti olacaktır. Binaenaleyh eğer isterseniz cumhuriyet meselesini bir kaç sene sonraya bırakalım ve bize bugün hükümdarlık faraziyesi içinde arzedilen meseleyi münakaşa edelim” (AULARD, 1987: 190-191).

Ulusal Kurucu Meclis'teki "Sol"un temsilcileri, XVI. Louis'nin suçlanıp yargılanması, hatta krallıktan alınması konusundaki ısrarlı tutumlarını Jakobener Kulübü'nde de sürdürerek bu yönde bir eğilimin oluşmasını sağladılar. Milletvekili üyelere Robespierre ile Pétion ve milletvekili olmayan üyelere Danton ile Brissot'nun başını çektiği "radikal" Jakobener grup, çoğunluğun itirazına karşın, 15 Temmuz'da, halkın imzasına açılacak bir dilekçe hazırladılar. Bu dilekçede, tahtından feragat etmiş olduğu kabul edilen kralın yerinin "tüm anayasal yollar kullanılarak" doldurulması önerilmekte, ama ulusal çoğunluğun istemesi sonucunda XVI. Louis'nin tahta kalabileceği de vurgulanmaktadır (BOROUMAND, 1991: 235). 16 Temmuz sabahı Champ-de-Mars meydanında okunan bu ılımlı dilekçe, orada toplanmış *sans-culotte*'lar tarafından tepkiyle karşılanır. Ayrıca, aynı saatlerde meclisin kralı dokunulmaz ilan edip akladığı haberi duyulur. Bunun üzerine, Robespierre ile arkadaşları, yasallık çerçevesi içinde kalma kaygısıyla hareket edip dilekçeyi geri çekerler⁴⁰. Jakobenerlerin bıraktığı yerden bu kez Cordeliers Kulübü devam etmeye karar verir ve Ulusal Meclis'e yöneltilmiş çeşitli isteklerin yer aldığı yeni bir dilekçeyi kaleme alır: "XVI. Louis'nin suçunun kanıtlandığı ve bu kralın tahtından feragat etmiş olduğu dikkate alınmalı ve kabul edilmelidir; suçlunun yargılanması ve özellikle yeni bir yürütme erkinin kurulup düzenlenmesi için, gerçekten ulusal bir biçimde gerçekleştirilecek yeni bir kurucu iktidar toplanmalıdır" (MAINTENANT, 1984: 31)⁴¹. Cordeliers'nin bu metni, cumhuriyet sözcüğüne yer vermiyor, fakat Jakobenerinkinden farklı olarak "tüm anayasal yolların kullanılmasından" da söz etmiyordu. Ancak, varolan anayasal yapıyı devre dışı bırakarak toplanacak bir kurucu iktidar ile bunun saptayacağı yeni bir yürütme erki düşünceleri, cumhuriyete davetiye çıkarmak olarak algılanılabildi ve gerçekten de ılımlı burjuva devrimcileri tarafından bu şekilde algılanacaktır.

Cordeliers'nin 6000 imza toplamış olan dilekçesi, 17 Temmuz günü, Paris halkının bir bayram havası içinde toplanmış olduğu Champ-de-Mars alanındaki vatan mihrabına yerleştirilir. Meclisteki *triumvirat* ile belediye başkanı Bailly'nin bu olaya tepkileri gecikmez: İlk önce sıkıyönetim ilan edilir, ardından La Fayette'in komutasındaki Devrim Muhafızları alana gelip halkın üzerine ateş açarlar ve 50 civarında insanı öldürürler. Bu kıyım, cumhuriyetçi

40 Ancak bu davranışları, çoğunluğun (yani 4 tanesi dışındaki tüm milletvekili üyelerin ve Paris'teki toplam 2400 üyeden 1800'ünün) onları ülkede huzursuzluk yaratmakla suçlayıp Jakobener Kulübü'nden ayrılmasına ve böylece Feuillants Kulübü'nü kurmasına engel olamayacaktır.

41 Duhet'ye göre (1971: 98), bu dilekçeyi, François Robert ile eşi gazeteci Louise-Félicité de Keralio birlikte kaleme almışlardır.

olsun ya da olmasın bütün radikal devrimciler üzerinde baskı uygulanması, cumhuriyetçi derneklerin kapanması, gazetelerin susması, kısacası cumhuriyetçi hareketin bir yıl boyunca başını kaldıramayacak denli ezilmesi sonuçlarını doğurur.

Cumhuriyet Tartışmalarının Sınıfsal Arka Planı

Patriotes grubu içinde yer alan ılımlı burjuva devrimciler, Champ-de-Mars kıyımını gerçekleştirerek, çeşitli kesimlerden yükselen cumhuriyet arzularına, hatta cumhuriyete kapıyı açacağına inandıkları XVI. Louis'nin krallıktan alınması ve yeni bir yürütme erkinin kurulması gibi isteklere karşı ne kadar tahammülsüz olduklarını açıkça ortaya koymuş olurlar. Bir bakıma, gerçek yüzleri açığa çıkar: Cumhuriyet düşmanlıkları, bu rejimin ulusal birlikle, üniter devlet yapısıyla ya da kalabalık bir nüfusla bağdaşmazlığına ilişkin ileri sürmüş oldukları gerekçelere dayanmamaktadır. Cumhuriyetten bu denli nefret etmelerinin asıl nedeni, bu rejimin kurulması durumunda ele geçirmiş oldukları iktidarı (ve bu sayede elde ettikleri tüm kazançları) yitireceklerini düşünmeleridir. Çünkü bu burjuva devrimciler, cumhuriyet sözcüğüne, (*sans-culotte*'lerden yükselen talepler nedeniyle) temsili sistemi dışlayan demokratik cumhuriyet, yani doğrudan demokrasi anlamını yüklemekte; dolayısıyla, bu rejimi, "tüm halkın hiçbir ayırım gözetilmeksizin siyasal ve toplumsal yaşama katılımı" olarak algılamaktadırlar⁴². Bu durumun gerçekleşmesi, ulus egemenliği adı altında kurulan sınıf iktidarının yıkılması anlamına gelecek; artık ne aktif yurttaş-pasif yurttaş ayrımı ile büyük çoğunluğu siyasal haklardan yoksun bırakmak, ne sendikaları ve grevleri yasaklamak, ne de sömürge topraklarında kölelik sistemini sürdürmek gibi uygulamaları ülkeye dayatmak mümkün olabilecektir⁴³. Hatta, cumhuriyetin

42 Oysa burjuvazi, ulusal egemenlik adı altında kurmaya çalıştığı sınıfsal egemenliğini, ancak halkı devre dışı bırakan ve temsilcilerin hegemonyasına yol açan bir temsil anlayışıyla sürdürebileceğinin farkındadır. Le Chapelier, burjuvazinin bu hesabını, 28 Şubat 1791'de meclis kürsüsünden yaptığı konuşmasında şöyle dile getirmiştir: "Devredilmez ve bölünmez olan egemenliğe tek başına sahip olan ulus, bunu yalnızca temsilcileri aracılığıyla kullanır; hiçbir vilâyet, hiçbir belde, hiçbir belediye ve halkın hiçbir bölümü, bu egemenliğe katılamaz" (JAUME, 1989: 289).

43 Meclisin (erkek) yurttaşları aktif ve pasif olarak ikiye ayırma kararı, kendi içinde küçük bir muhalefetle karşılaşır. Bu muhalefetin en önemli ismi olan Robespierre, bu kararın ulus egemenliği ile eşitlik ilkesine ters düştüğünü belirtir ve Devrim'in yıktığı aristokrasi yerine yeni bir aristokrasi, "tüm aristokrasiler içinde en katlanılmaz olan zenginlerin aristokrasisini yaratacağını" (1974: 67) ileri sürer. Buna karşılık, Varennes'den altı gün önce, yani 14 Haziran 1791'de, Le Chapelier'nin korporasyonları, meslek kuruluşları ve sendikaları (ve tabii grev hakkını) yasaklayan yasa önerisi, mecliste hemen hemen hiç tartışılmaksızın kabul edilir.

eşitliğe toplumsal ve ekonomik bir boyut kazandırmasıyla özel mülkiyet sisteminin sonu da gelecektir.

Bu şekilde algılanan cumhuriyetin, ılımlı burjuva devrimciler için bir karabasan haline gelmesi kaçınılmazdır. Bu karabasanın gerçekleşmemesi için yapılması gereken, bu yöndeki bir gelişmeye kapıyı açabilecek her türlü değişime ya da değişim isteğine şiddetle karşı konulmasıdır. Bu nedenle, XVI. Louis'nin krallıktan alınması arzuları, kurulu düzen için büyük bir tehdit olarak kabul edilir. Çünkü kapı bir kez açıldı mı, buradan girecek değişimlerin nerede duracağını kestirmek, hele hele bunları denetlemek çok güçleşir. Dolayısıyla artık temel sorun, Devrim ile iki yılda elde edilen kazançların güvence altına alınıp kurulan düzenin korunması, kısacası Devrim'in dondurulmasıdır. Duport, burjuvanın bu kaygısını, Varennes'den bir ay önce 17 Mayıs 1791'de, meclis kürsüsünde şöyle dile getirir: "Devrim bitmiştir. Aşırılıklarla mücadele ederek Devrim'i noktalayıp korumak gerekir. Eşitliği sınırlamak, özgürlüğü kısmak ve kamuoyunu belirlemek gerekir. Yönetim, güçlü, sağlam ve durağan olmak zorundadır" (BREDIN, 1988: 204; VOVELLE, 1972: 154). Ona göre, Devrim sona erdirilmezse eskiye dönülmesi gündeme gelecektir, çünkü "her hareket, fiziki dünyada olduğu gibi moral dünyada da daireseldir" (OZOUF, 1988: 852), başladığı noktaya geri döner. Böylece Duport, Ancien Régime hayaletini meclis üyelerinin önüne getirerek, her türlü değişim çağrısının karşısına Ulusal Kurucu Meclis tarafından set çekilmesini sağlamaya çalışır.

Varennes'den sonra hayalet değişir: Ancien Régime'in yerini cumhuriyet alır. Artık kurulu düzen için tehlike, eşitlik ile özgürlüğü yıkmak isteyen karşı devrimcilerden değil, fakat cumhuriyet adı altında eşitlik ile özgürlüğü daha ileri götürmek isteyen devrimci halk derneklerinden, demokratik güçlerden gelmektedir. Bu yeni hayalete karşı verilen savaşta sözcülüğü bu kez Barnave üstlenir ve 15 Temmuz'da monarşi-cumhuriyet tartışmalarına son noktayı koymak amacıyla meclis üyelerine şöyle seslenir: "Bugün her değişim, ölümcüldür; bugün Devrim'in ne şekilde olursa olsun uzayıp gitmesi, bir felakettir[...] Devrim'i bitirecek miyiz? Yoksa yeniden mi başlayacağız? Bütün insanları yasa önünde eşit kıldınız; medeni ve siyasal özgürlüğü gerçekleştirdiniz; halk egemenliğinden çekip alınan her şeyi devlete yerleştirdiniz. Fazladan bir adım, korkunç bir felaket olacaktır. Özgürlük için bir adımın daha atılması krallığın, eşitlik için bir adımın daha atılması ise mülkiyetin yıkılışı olacaktır. Tüm ulusun özgür ve tüm Fransızların eşit olduğu bu durumda, daha fazlasını arzulamak, özgürlüğü yitirmek ve suçlu olmak arzusu anlamına gelir" (BART, 1994: 128; BREDIN, 1988: 200; POPEREN, 1973: 34; RICHEL, 1988:457; SOBOUL, 1967: 264; VOVELLE, 1972: 164). Bu sözleriyle meclisi avucunun içine alan ve Jakoben milletvekillerinin büyük çoğunluğunu kendi yanına çekip Feuillants Kulübü'nü kuran Barnave, 31

Ağustos'ta anayasanın değiştirilmesi konusundaki anayasa maddesinin mecliste tartışılması sırasında, bu değiştirilme işleminin güçleştirilmesiyle "Fransa'da kısıktırılabilir yeni devrimlere kesinlikle engel olunacağını" belirtir. Ardından, halka siyasal rejimi değiştirmek hakkının tanınmasının, bir bakıma monarşiden cumhuriyete geçilebileceğinin kabul edilmesinin, "en yetkin yönetim olan temsili iktidarın yerine, doğal olarak en iğrenç, en bozguncu ve halkın kendisi için en zararlı olan ve en büyük felaket olduğu tecrübelerle kanıtlanmış bulunan egemenliğin doğrudan kullanımı düzeninin, yani demokrasinin kurulması" (BART, 1994: 130) demek olacağını haykırır. Böylece ılımlı burjuvazi, bir kez daha Barnave'ın ağzından, temsili sistemle özdeşleştirdiği monarşik anayasanın yıkılması durumunda demokrasinin kurulmasından duyduğu korkuyu dile getirmiş olmaktadır.

Demek ki cumhuriyet (ve cumhuriyetle özdeşleştirilen demokrasi) ile monarşi arasındaki tartışma, bir rejim tartışması olmanın ötesinde, iktidarın sınıfsal boyutuyla ilgilidir. Devleti ele geçirmiş olan burjuvazi, anayasasını hazırlamakta olduğu "parlamentar monarşi" içinde kalarak iktidarını sürdürebileceği inancındadır. Buna karşılık, cumhuriyetin kurulması durumunda, siyasal alanın geniş halk kitlelerine açılacağını ve böylece iktidarını, dolayısıyla da 1789'dan bu yana elde ettiği tüm kazançlarını yitireceği düşüncesindedir. Çünkü siyasal yapıda gerçekleştirilecek herhangi bir değişim, burjuvazinin çıkarı doğrultusunda kurulmuş olan düzenin de yıkılması sonucunu doğurabilecektir. Barnave, 11 Ağustos 1791'de yaptığı konuşmasında, kurulu düzene ilişkin farklı yaklaşımların gerçekte sınıfsal çıkarların karşılığını yansıttığını açıkça dile getirir: "Toplumda birbirine karşı olan yalnızca iki çıkar vardır: Birincisi, varolan durumu korumak isteyenlerin çıkarıdır; çünkü bu kişiler, esenliği mülkiyetin, varoluşu da emeğin içinde görürler. İkincisi, varolan durumu değiştirmek isteyenlerin çıkarıdır; çünkü bu kişiler, karışıklıkların içinde, tıpkı yozlaşmanın içindeki böcekler gibi büyüyen ve çoğalan yaratıklardır" (ROSANVALLON, 1988: 818). Bu bakımdan cumhuriyetin yadsınması, Barnave'ın bu denli aşağıladığı yoksul halk kitlelerinin değişim isteklerinin önüne set çekilmesi çabasından başka bir şey değildir.

Fakat kralın gerek Varennes'de noktalanan başarısız kaçış girişimi, gerek ardından gösterdiği "beceriksiz" yönetim, giderek daha çok sayıda insanın ilk önce XVI. Louis'ye karşı düşmanca duygular beslemesine, sonra da cumhuriyet fikrine duyarlı hale gelmesine yol açacaktır. Ardından Jirondenler, genelde kralı "korkutup" üzerinde nüfuz sahibi olabilmek amacıyla, zaman zaman cumhuriyetçi bir tutum takınacaklar; en sonunda da, cumhuriyetçiliğin halk kitleleri arasında yayıldığını gören Jakobenler, 1792 yazında, bir bakıma "temkinli" davranmaktan vazgeçip açıkça cumhuriyeti savunmaya koyulacaklardır. Sonuçta, 10 Ağustos 1792'deki halk ayaklanmasının ardından, özellikle

sarayda XVI. Louis'nin iç ve dış karşı-devrimcilerle yazışmalarını içeren gizli "ihamet belgeleri"nin açığa çıkarılmasıyla birlikte, çeşitli devrimci gruplar arasında artık monarşiye arka çıkabilecek kimse kalmayacaktır. Böylece devrimci burjuvazi, "memlekete cumhuriyet gerekiyorsa, onu da biz getiririz" mantığına sarılıp cumhuriyeti olabildiğince dar bir anlam içine sıkıştırmaya çalışarak kurmaya yönelecektir. Fakat halk kitlelerince benimsenen cumhuriyetçilik, yani "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" ilkelerini içi boş birer slogan olmaktan çıkarıp somut siyasal-toplumsal bir içerikle donatan cumhuriyet anlayışı, ya doğrudan sokak hareketleriyle, ya da belli ölçüde Jakobenler gibi radikal burjuva devrimciler dolayımıyla dile getirilmeye devam edecektir: dolayısıyla, bu tarihten sonraki siyasal iktidar mücadelelerini, bir bakıma, cumhuriyetin farklı anlamlandırmalarının çatışması olarak da okumak mümkündür.

Kaynakça

- AULARD A. (1987), *Fransa İnkılabının Siyasî Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1. Cilt) (Çev.: Nazım Poroy).
- BADINTER, Elisabeth/BADINTER, Robert (1988), *Condorcet (1743-1794): Un intellectuel en politique* (Paris: Fayard).
- BAKER, Keith Michael (1988), "Constitution," FURET, François/OZOUF, Mona (der.), *Dictionnaire critique de la Révolution française* (Paris: Flammarion):537-553.
- BART, Jean (1994), "Aspects constitutionnels du cheminement de l'idée républicaine," VOVELLE, Michel (der.), *Révolution et République* (Paris: Editions Kimé):121-132.
- BELL, David A. (2002), "Le caractère national et l'imaginaire républicain au XVIIIe siècle", *Annales* (Paris: Juillet-Août): 867-888.
- BOROUMAND, Ladan (1991), "Girondins et l'idée de république," FURET François/OZOUF, Mona (der.), *La Gironde et les Girondins* (Paris: Payot):233-264.
- BREDIN, Jean-Denis (1988), *Sièyes. La clef de la Révolution française* (Paris: Editions de Fallois).
- BURKE, Edmund (1989), *Réflexions sur la révolution de France* (Paris: Hachette).
- CATALANO, Pier Angelo (1994), "Peuple et citoyens de Rousseau à Robespierre: racines romaines du concept démocratique de République," VOVELLE, Michel (der.), *Révolution et République* (Paris: Editions Kimé): 27-36.
- CICERON (1965), *De la République. Des lois* (Paris: GF Flammarion).
- DEBRAY, Régis (1989), *Que vive la république* (Paris: Editions Odile Jacob).
- DIDEROT/D'ALEMBERT (1996), *Ansiklopedi ya da Bilimler, Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü (Seçilmiş Maddeler)* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları) (Çev.: Selahattin Hilav).
- DORIGNY, Marcel (1994), "La République avant la République," VOVELLE, Michel (der.), *Révolution et République* (Paris: Editions Kimé): 109-120.
- DUHET, Paule-Marie (1971), *Les femmes et la Révolution 1789-1794* (Paris: Gallimard/Julliard).
- DUMONT, Jean Christian (1994), "Le spectre de la République romaine," VOVELLE, Michel (der.), *Révolution et République* (Paris: Editions Kimé): 14-26.
- ELSTER, Jon (1994), "Argumenter et négociier dans deux Assemblées constituantes," *Revue Française de Science Politique* (Paris: Avril): 187-256.
- FERRY, Luc/RENAUT, Alain (1992), *Philosophie politique 3. Des droits de l'homme à l'idée républicaine* (Paris: PUF).

- FIERRO, Alfred/LIEBERT, Georges, "Notes et commentaires," BURKE, Edmund, *Réflexions sur la révolution de France* (Paris: Hachette): 605-799.
- FURET, François/RICHET, Denis (1973), *La Révolution française* (Paris: Librairie Arthème Fayard-Marabout).
- FURET, François (1989), *Fransız Devrimini Yorumlamak* (İstanbul: Alan Yayıncılık) (Çev.: Ahmet Kuyaş).
- GAUCHET, Marcel (1989), *La révolution des droits de l'homme* (Paris: Gallimard).
- GAXOTTE, Pierre (1969), *Fransız İhtilâli Tarihi* (İstanbul: Varlık Yayınları) (Çev.: Samih Tiryakioğlu).
- GODECHOT, Jacques (1970), *Les Constitutions de la France depuis 1789* (Paris: Garnier-Flammarion).
- GUENIFFEY, Patrice (1991), "Brissot," FURET, François/OZOUF, Mona (der.), *La Gironde et les Girondins* (Paris: Payot): 437-464.
- HAMILTON/MADISON/JAY (1962), *Anayasa Üzerine Düşünceler* (Ankara: Türk Siyasî İlimler Derneği Yayınları) (Çev.: Mümtaz Soysal).
- HALEVI, Ran (1991), "Les Girondins avant la Gironde: Esquisse d'une éducation politique," FURET François/OZOUF, Mona (der.), *La Gironde et les Girondins* (Paris: Payot): 137-168.
- JAUME, Lucien (1989), *Le discours jacobin et la démocratie* (Paris: Fayard).
- JEFFERSON (1961), *Seçme Parçalar* (Ankara: Türk Siyasî İlimler Derneği Yayınları) (Çev.: Mete Tunçay).
- KOLM, Serge-Christophe (1985), "Libres, égaux et fraternels: la logique profonde de la morale républicaine," *Revue Française de Science Politique* (Paris: Août): 639-653.
- LABICA, Georges (1990), *Robespierre. Une politique de la philosophie* (Paris: PUF).
- LACORNE, Denis (1992), "Mémoire et amnésie: les fondateurs de la République américaine, Montesquieu et le modèle politique romain," *Revue Française de Science Politique* (Paris: Juin): 363-374.
- LACORNE, Denis (1994), "La République américaine vue de France," VOVELLE, Michel (der.), *Révolution et République* (Paris: Editions Kimé): 82-99.
- LIPSON, Leslie (1984), *Demokratik Uygarlık* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları) (Çev.: Haldun Gülalp/Türker Alkan).
- LOBRANO, Giovanni (1994), "République et démocratie anciennes avant et pendant la Révolution," VOVELLE, Michel (der.), *Révolution et République* (Paris: Editions Kimé): 37-66.
- MACHIAVEL, Nicolas (1985), *Discours sur la première décade de Tite-Live* (Paris: Flammarion).
- MADÉLIN, Louis (1928), *Les hommes de la Révolution* (Paris: Plon).
- MAINTENANT, Gérard (1984), *Les Jacobins* (Paris: PUF).
- MATHIEZ, Albert (1985), *La Révolution française* (Paris: Editions Denoel, 1. Cilt).
- MERCIER, Louis-Sébastien (1977), *L'an 2440* (Paris: Editions France Adel).
- MONTESQUIEU (1927 a), *De l'esprit des lois* (Paris: Librairie Garnier Frères, 1. Cilt)
- MONTESQUIEU (1927 b), *De l'esprit des lois* (Paris: Librairie Garnier Frères, 2. Cilt).
- NICOLET, Claude (1982), *L'idée républicaine en France* (Paris: Gallimard).
- NORA, Pierre (1988), "République," FURET François/OZOUF, Mona (der.), *Dictionnaire critique de la Révolution française* (Paris: Flammarion): 832-846.
- OZOUF, Mona (1988), "Révolution," FURET, François/OZOUF, Mona (der.), *Dictionnaire critique de la Révolution française* (Paris: Flammarion): 847-859.
- PAINE, Thomas (1985), *İnsan Hakları* (İstanbul: Belge Yayınları) (Çev.: Hüseyin Sarıca).
- PETTIT, Philip (1998), *Cumhuriyetçilik. Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi* (İstanbul: Ayrıntı) (Çev.: Abdullah Yılmaz).

- POPEREN, Jean (1973), "Introduction," ROBESPIERRE, *Textes choisis* (Paris: Editions Sociales, 1. Cilt).
- RAYNAUD (der.), *La Gironde et les Girondins* (Paris: Payot): 291-306.
- RICHET, Denis (1988), "Assemblées révolutionnaires," FURET, François/ OZOUF, Mona (der.), *Dictionnaire critique de la Révolution française* (Paris: Flammarion): 453-461.
- ROBESPIERRE (1973), *Textes choisis* (Paris: Editions Sociales, 1. Cilt).
- ROSANVALLON, Pierre (1988), "Physiocrates," FURET, François/OZOUF, Mona (der.), *Dictionnaire critique de la Révolution française* (Paris: Flammarion): 813-820.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques (1977), *Du contrat social* (Paris: Seuil).
- ROUSSEAU, Jean-Jacques (2000), *Projet de constitution pour la Corse* (Paris: Nautilus).
- RUDELLE, Odile (1999), "La République aujourd'hui," *Revue Française de Science Politique* (Paris: Juin): 469-473.
- SARICA, Murat (1970), *Fransız İhtilâli* (İstanbul: Gerçek Yayınevi).
- SIEYES (1988), *Qu'est-ce que le Tiers-Etat?* (Paris: Champs-Flammarion).
- SOBOUL, Albert (1967), *Histoire de la Révolution française* (Paris: Gallimard-Idées, 1. Cilt).
- TANİLLİ, Server (1989), *Dünyayı Değiştiren On Yıl. Fransız Devrimi Üstüne (1789-1799)* (İstanbul: Say Yayınları).
- THOMSON, Ann (1994), "La référence à l'Angleterre dans le débat autour de la République," VOVELLE, Michel (der.), *Révolution et République* (Paris: Editions Kimé): 133-144.
- TİMUR, Taner (1999), "Sivil Toplum, Jakobenler ve Toplum," *Mülkiye*, 219 (Kasım-Aralık): 85-94.
- VINCENT, Bernard (1994), "Thomas Paine ou les ambiguïtés de la référence américaines," VOVELLE, Michel (der.), *Révolution et République* (Paris: Editions Kimé): 100-108.
- VOVELLE, Michel (1972), *La chute de la monarchie 1787-1792* (Paris: Seuil).